№ 147 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 9 ՅՈՒԼԻՍԻ

1915

ՔԱՌԱՍՈՒՆԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 9 ՅՈՒԼԻՍԻ № 147

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ. Առանձին համարները ՍՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak“

Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

BIBLIOTHEQUE ARMENIENNE VENISE S. LAZARE

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».

TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲԼԻ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

«ՄՇԱԿԻ» ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՈՒՄ ԾԱԽՎՈՒՄ Է Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ կազմած

ՍԱՍՈՒՆԻ ՔԱՐՏԷԶԸ

փոքրադիր: Հատը 5 կոպէկ: Ճանապարհածախքով հատը 8 կ.: Գումարով գնողների զեղչ

Ալէքսանդրոպօլի Իշխան Արղութեան-Երկայնաբազուկի անուան օրիորդաց միջնակարգ դպրոցի համար հարկաւոր է

ՏԵՍՈՒՉ

բարձրագոյն կրթութեամբ և փորձված: Ցանկացողները՝ պայմանների մասին բարեհաճեն դիմել հոգաբարձութեան:

(առ.) 453. 4—2

ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Նախկ. օրդինատ. Մոսկվայի համալսարանի և ասիստ. պրոֆ. Պօզնէրի:

Նախկին տարիների նման կընդունէ հիւանդներին մայիսի 1-ից Կովկասի հանքային ջրերում՝ Պեատիգորսկում, Ելիզավէտինսկայա փողոց, տուն Արխիպօվի, ռուսաց սօբօրի դիմաց, տելէֆ. № 276:

առ. (ե. հ. կ.) 248. 30—26

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 յուլիսի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական: Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Յուլիսի 5-ին ծովափնեայ շրջանում հրացանաձգութիւն էր:

Մեր ականանաւերը ոչնչացրին ալիւր բեռնած 69 առագաստանաւ: Բռնվեց նաև թիւրքական մի առագաստանաւ՝ մեծ քանակութեամբ եգիպտացորեն բեռնած:

Օլթիի ուղղութեամբ հրացանաձգութիւն է:

Մուշի ուղղութեամբ կռիւները շարունակվում են: Մեր զօրքերը գրաւել են Նացիկ գիւղը:

Մնացած ռազմաճակատում փոփոխութիւն չը կայ:

8 յուլիսի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական: Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Յուլիսի 6-ին ծովափնեայ շրջանում հրացանաձգութիւն էր:

Օլթիի ուղղութեամբ, Աիւբ շրջանում մեր թնդանօթները աջող կրակով ցիրուցան արին թիւրքական մի հետևոտն գնդի:

Դայարի շրջանում մեր հետախոյզ զօրախմբերը յարձակում գործեցին թիւրքական ուղեկալի պահակախմբի վրա, որի զինւորներից շատերին սրի քաշեցին, իսկ մնացածներին գերի բռնեցին:

Մուշի ուղղութեամբ, Էնջալու շրջանում սուվարի մի քանի գումարտակ փորձեցին անցնել Եփրատ գետի ձախ ափը, բայց ցիրուցան արվեցին.

Թիւրքերը հեռանալով Կոպ-Կամուրջի դիրքերից՝ շտապով նահանջում են հետապնդվելով մեր զօրքերից:

Վանի շրջանում կօզակների մի զօրախումբ վանեց քիւրդերին Դիզա գիւղից:

Մնացած զօրաճակատում փոփոխութիւն չը կայ:

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴԱՐԴԱՆԷԼՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 յուլիսի

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—«Դագնես-Նիխետեր» լրագիրը գրում է. «Դարդանէլի և Կ. Պոլսի պաշարումը կարող է տեղի ունենալ աւելի շուտ, քան այդ սպասում են: Թիւրքերը զգում են ռազմամթերքի պակասութիւն. և եթէ այդ կարիքը չը բաւարարվի մօտիկ ժամանակում, Թիւրքիայի վիճակը կարելի է լուծված համարել»:

ԼՈՆԴՈՆ.—Համայնքների պալատում Ասկվիտը յայտնեց, որ Դարդանէլի դէմ գործող զօրքի և նաւատորմի կորուստների ընդհանուր թիւը սպանված կազմում են 8084 օֆիցէր և զինւոր, վիրաւոր՝ 26,814, անհետ կորած՝ 7535:

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ «Рус. Вѣд.»-ի Սօֆիայի թղթակիցը խօսակցութիւն է ունեցել մի հայ գործչի հետ, որ բուլղար կառավարութեան առաջ միջնորդում է, որպէսզի վերջինս յանձն առնէ հայերի պաշտպանութիւնը Թիւրքիայում: Այդ գործիչը պատմում է, որ հայ ինտելիգենցիայի անուանի գործիչները տառապում են բանտերում կամ Փոքր Ասիայի աքսորավայրերում: Շատերին գնդակահարում են, պատճառաբանելով թէ իբր կամենում են փախչել: Երկիւղ է ներշնչում Ականունու վիճակը:

✦ Գերմանական կրօնպրինցը մեկնում է Թիւրքիա, որպէսզի ղեկավարէ կովկասեան ռազմաբեմում կատարվող պատերազմական գործողութիւնները:

✦ Բոսֆոր են մտել գերմանական 3 սուզանաւ:

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԲԵՄԻՑ

Զլկանի, 26 յունիսի

Մեր հայ կամաւորների 6-րդ դրուժինան թէև մի քանի անգամ թեթև ընդհարումներ էր ունեցել թշնամու հետ և քիւրդական յարձակման ենթարկվել, սակայն դրանք անկարևոր դէպքեր էին համեմատած ամսիս 23-ին մղված կատաղի կռւի հետ:

Մեր քաջերի ռազմաշղթան տարածված էր 6 վերստ՝ Ջանբէգ գիւղից մինչև Բուլուխ-Բաշ գիւղը, Շեռեան գետի առաջ: Առաւօտեան ժամը 4-ից մինչև 12-ը՝ երկու կողմից հրացանաձգութիւն եղաւ: Չը նայած թշնամու յամառ դիմադրութեան, որ աշխատում էր աջ թևից մեր թիկունքն անցնել, չը դիմանալով մեր տուած գրոհին՝ փախուստի դիմեց, և մենք գրաւեցինք Ալբեգալ գիւղը, որտեղ քիւրդական 82 դիակ համարեցինք: Թշնամու ձիաւորների թիւն էր 600—700: Մենք վիրաւոր ունեցանք ընդամենը 5 հոգի, սպանված 2:

Իսկ ամսիս 24-ին թշնամին թէև ստացել էր օգնական կանոնաւոր 4000 զօրք, 3 թնդանօթ և չորս գնդակացիր, բայց մեր խիզախ յարձակումը փախցրեց նրան: Հակառակորդը ցիրուցան եղաւ, և մենք գրաւեցինք Զաթ և Դալերք գիւղերը, որոնց մէջ գտանք միայն կենդանի 5 ոչխար և 150 դիակ (մեր գնդակներից սպանված): Այդտեղ ընկաւ մեր հերոս պօդ-պօրուչիկ Դր. Աւշարեանը: Նա երեք ժամ կենդանի խօսեց պատերազմի մասին, համբուրեց վաշտապետի ճակատը և իր սուրը յանձնեց նրան: Այդ օրվայ կռւում մեր կողմից սպանված ունեցանք նաև երկու հոգու, իսկ վիրաւոր՝ 22, որոնցից երեքը ծանր:

Հետեւեալ օրը, ամսիս 25-ին, կռիւն աւելի ուժեղ էր: Մեր սուինային յարձակումից թիւրքերը փախան մինչև 35 վերստ՝ Կարաքալի տափաստանը, թողնելով 400 սպանված, որոնց թւումն երեք օֆիցէր: Այստեղ վիրաւորվեց վաշտապետ անվեհեր Հայկ Բժշկեանը:

Հինգ օրվայ կռիւներին մենք ունեցանք սպանված 9 ու վիրաւոր 52:

Մեր քաջ զինւորներից շքանշաններով վարձատրվեցին 30 հոգի:

Խնուսի Կարաբաղի լեռան ստորոտում ցիրուցան թափված գտանք 63 հայ սպանվածներ՝ ուտած և դէմքերն այլանդակված. Նրանցից շատերի անդամները հատ-հատ թափված էին: Այդ անմեղ զոհերի շարքում կային ամեն տեսակի և հասակի. դրանք Խնուսի հայ գիւղերից և խաղող բնակիչներից էին, յօշոտված քիւրդերի ձեռքով:

Ս. Խ.

ՎԱՆԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Վանի շրջանային վարչութիւնը յունիսի 23-ին մի գրութեամբ դիմում է անում հայ ժողովրդին և խնդրում օգնութեան հասնել իրանց շրջանի ծով կարիքներին ով ինչով կարող է: Եւ յիրաւի քիւրդերի կոտորածից ազատվածները մեծ քանակութեամբ եկել և ապաստան են գտել Վանի մօտիկ շրջակայքում: Անթիւ է հիւանդների և անտէր կորստ հայ դժբաղդների թիւը: Թող ամեն տեղ արձագանք գտնի Վանի շրջանային վարչութեան այս կոչը և իւրաքանչիւր հայ իր բարոյական պարտականութիւնը կատարէ դէպի մեր տառապեալ քոյրերն ու եղբայրները լիառատ օգնութեամբ:

Ահա այդ սրտաճմլիկ կոչը.

* * *

Հայրենակիցներ.

Հաճոյքով լսեցինք այն բուռն ոգևորութիւնը, որ առաջ բերին Վանի միամսեայ ինքնապաշտպանութեան կռիւները Կովկասի և գաղութներու մեր հայրենակիցներու մէջ:

Ժողովուրդը ուժասպառ, յամեցած և քայքայուած՝ իր յոյսը դրաւ Կովկասի և արտասահմանի եղբայրներու վրայ, որ անոնք կուգան իր աւրած տուներու, քանդուած օջախներու, հազարաւոր հիւանդներու և քայքայուած տնտեսութեան վերակազմութեան օժանդակելու:

Շնորհակալութեամբ արդէն ստացանք բաւականաչափ գումարներ Էջմիածնէն, Թիֆլիսէն և Բագուէն, տեղս հասաւ Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէի բժշկական խումբը—մէկ բժիշկ, մէկ ֆէլդշեր և մէկ գթութեան քոյր: Երէկ տեղս հասան Թիֆլիսի Կենտր. Կոմիտէի և Կ. Հ. Բարեգործ. Ընկ. բժշկական խումբն եւ—2 բժիշկ, 3 կին բժիշկ օգնականներ—Կենտր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ պ. Սարգիս Արավեանը գաղթականներուն սնունդ բաշխելու գործը կարգադրելու համար: Երկու խումբերն ալ բերած են բաւականաչափ դեղօրայք, հագուստ, շաքար և այլն:

Արդէն գործի ենք սկսած: Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէն բացած է քաղաքի մէջ բուժարան իր բժիշկով և օգնականով: Պատրաստութեան մէջ ենք վարակիչ հիւանդութիւններու առանձին հիւանդանոց մը բանալ: Որոշած ենք այդ հիւանդանոցը հիմնել կանանց, երախաներու և առ հասարակ ոչ-վարակիչ հիւանդութիւններու համար:

Թիֆլիսի Կենտր. Կոմիտէի բժիշկներէն պ. Քոչարեանը պիտի մեկնի վաղը իսկ Ոստան, հոն բժշկական գործը կազմակերպելու:

Երեկ գիտէք, որ այս գործը վարելու համար արդէն կազմուած է սրբազան Այվատեանի նախագահութեամբ «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէ մը: Կոմիտէի բժշկական խումբը գալէն ետք, գործը համերաշխութեամբ և միացեալ կերպով վարելու համար համաձայնութեան եկանք Կենտր. Կոմիտէի գլխաւոր բժիշկ պ. Հ. Օհանջանեանի հետ և պ. Ս. Արավեանը վերցուցինք վերոյիշեալ կազմին մէջ:

Այս ձևով գործը կազմակերպելու ձևին մէջ դրինք գրեթէ: Փութամ աւելցնել և այն, որ նախ քան Կովկասի օգնութեան հասնիլը և գալէն ետքն ալ աշխատեցինք տեղական միջոցներով ալ կազմակերպել գաղթականներու օգնութեան գործը:

Տեղական միջոցներով մինչև հիմա հայթայթած ենք մօտ 10,000 պուդ ցորեն, որու կէսը արդէն ցրուած է և կէսն ալ նոր կը ցրուի, կազմուած կոմիտէի տրամադրութեան տակ: Արդէն բաշխած ենք կարիք ունեցող գեղացիուն մօտ 8—10,000 ոչխար և 2000-էն աւելի սեւատաւար:

Դիւրութիւն ենք ստեղծած Ոստանի մէջ, ուր բոլոր հիւանդները ձրիաբար, տեղական միջոցներով կաթ, մածուն և այլն կը ստանան: Այսպիսով աշխատած ենք դուրսի օժանդակութեան հետ տեղացին ալ մասնակից ընելու, ժողովուրդը չայլասերելու համար:

Կարիքի պատկերը այսպէս կարելի է պատկերացնել.

Ամբողջ Վասպուրականը հիւանդանոցի է փոխուած: Տուն չկայ, որ մէկէ աւելի հիւանդներ չունենայ: Աւելի ծանր է վիճակը Ոստանի-Աղթամարի շրջանին մէջ, ուր հաւաքուած են Սպարկերտի, Մամրդանքի, Խիզանի, Կարկառի և Կարճկանի ժողովուրդը՝ 15—25,000 հոգի, որոնցմէ նուազագոյնը 2—3000-ը հիւանդ են: Հիւանդութեան տեսակները մեծ մասամբ տիֆն է իր բոլոր նմուշներով և դիզանթէրի եայլն. Նոյնն է և Թիմար կոչուած շրջանին մէջ: Հոն հաւաքուած էին և են Ալջաւազի և Բերկրիի շրջանի հայերը: Հիւանդութիւնները սոսկալի են և բժշկական ոչ մէկ օգնութիւն չենք կրցած հասցնել: Աւելի սոսկալի է սուրի քաշուած Արճէշի վիճակը. հոն մօտ 5000 ժողովուրդ կայ անտէր անտիրական և հիւանդ, և երբ աւելի հեռուն ինկած գաւառ՝ աւելի քիչ է խնամքի արժանացած: Ի դէպ է ըսել, որ առ հասարակ բժիշկներու հետ պայմանաւորուելու էք, որ անոնք ի պահանջել հարկին համաձայնին գաւառներն ալ երթալ: Գերադասութիւն տուէք տղամարդ-ֆէլդշէրներուն, որոնք միայն կրնան դիմանալ գաւառի և գիւղի դժուարութեանց: Իսկ մնացած գաւառները, ուր թէև գաղթականներ չկան, բայց ամբողջ ազգաբնակութիւնը հիւանդ է: Պէտք է նկատել, որ եթէ շուտով համաճարակի առաջքը չառնուի, ժողովուրդը, դեռ ձմեռը չհասած, սովամահ պիտի ըլլայ, որովհետև աշխատող ձեռքերը եթէ դաշտային աշխատանքէն չհասնին, բերքերը կը մնան անքաղ:

Պէտք է ուրեմն անմիջապէս լրացնել բժշկական օգնութեան գործը:

Անհրաժեշտ են բժիշկներ և օգնականներ և դեղօրայք. 1) Արճէշի, 2) Ալջաւազի, 3) Թիմարի, 4) Բերկրիի, 5) Արճակի, 6) Հայոց-Ձորի, 7) Շատախի, 8) Մոկսի շրջաններու համար: Եթէ անհնար է բժիշկներ գտնել, կարելի է 4 բժիշկով և քանի մը ֆէլդշէրներով գոհանալ երկու գաւառին մէկ բժիշկ տալով, այսինքն 2000 հիւանդին՝ մէկ հոգի: Բժշկական գործի հետ պէտք է կազմակերպել և սնունդի ու նպաստի գործը: Փաստերը ցոյց են տուած, որ շատերը մահացած են սովի և շատերը հիւանդացած՝ սնունդ չըլլալուն պատճառով:

Որոշած ենք մեր տրամադրութեան տակ եղած մօտ 50,000 րուբլի գումարէն որոշ տոկոս մը յատկացնել հացահատիկներու գնման, թէ՛ ներկայի և թէ՛ ձմրան համար:

Պէտք է նոր գումարներ հասցնել հիւանդանոցներու, բժշկական օգնութեան, սնունդի և այլ պահանջներ գոհացնելու համար: Հաւաքելու էք հին հագուստներ կամ կտորներ՝ հագուստի համար: Պէտք են մեծ քանակութեամբ թէյ, շաքար և այլն, որովհետև տեղս ոչինչ չի գտնուիր:

Այս բոլորին աւելցնելու է ինտելիգենտ ժողովրդասէր ու ձեռնհաս մարդկանց պահանջը: Տեղացիներու մեծ մասը թէև յոգնած, բայց նորէն գործի գլուխ է, բայց անոր ույժերը անբաւական են այս յոգնութեամբ և՛ կառավարական գործերը տանելու, և՛ տեղական ինքնապաշտպանութիւնը ապահովելու, և՛ գաղթականական գործը տանելու:

Կոչ պէտք է ընել երիտասարդութեան, որ գոնէ քանի մը ամսով երկիր մտնէ գաղթականներու օգնութեան և տեղաւորման գործը կազմակերպելու համար:

Եթէ ամփոփելու ըլլանք մեր ըսածները, կը ստանանք հետեւեալը.

ա) Գործը գրեթէ կազմակերպուելու վրայ է:

բ) Անհրաժեշտ է առնուազն 4—5 բժիշկ և բաւականաչափ ֆէլդշէրներ՝ դեղօրայքով:

գ) Պէտք է փութացնել սնունդի գործը, ամբարելու համար ժամանակին հաց եայլն, ինչպէս նաև դուրսէն բերել տալ թէյ, շաքար:

դ) Անհրաժեշտ է փութացնել երկրագործական գործիքներու առաքումը առ առաւելն մինչև յուլիսի կէսը՝ հնձող մեքենայ, գերանդի, կալսող և քամող մեքենաներ և այլն:

ե) Գործի կազմակերպութիւնը ուժեղացնելու համար հայ ինտելիգենտ ուժերու ներկայութեան հրամայական պահանջը:

Ձեր ուշադրութեան ներկայացնելով այս բոլորը, կը խնդրեմ դիմել բոլոր միջոցներուն, կոչ ընել ամենքին, որ իրենց զոհողութիւնները, որքան կարելի է շուտ և առատ, ժամանակին տեղ հասցնեն, որպէսզի դեռ ձմեռը չեկած՝ կարող ըլլանք գործերը հիմնականապէս կազմակերպել:

Վանի Նահանգապետ

Վանի շրջանային վարչութիւն

ԴՈՐԾՆԱԿԱՆ ԲԼԼԱՆՔ

I

Պատերազմի ժամանակ մարգարէութիւն ընել կարելի չէ, մանաւանդ ներկայ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Մինչև այսօր պատահածներէն, խօսուածներէն և գրուածներէն կարելի է այս մէկը եզրակացնել, որ Թիւրք պետութեան վերջ պիտի դրուի: Ինչպէս որ Անգլիոյ մինիստր-նախագահ Ասկվիտ Լոնդոնի քաղաքապետի տարեկան ճաշկերոյթին ի լուր աշխարհի յայտարարեց՝ «Թիւրքը միանալով Գերմանիոյ՝ ընդդէմ երբեակ համաձայնութեան պետութիւններու, հնչեցուց իր մահազանգը և հասաւ ժամը իր տիրապետութեան վերջ դրուելուն թէ Եւրոպայի և թէ Ասիոյ մէջ»: Այս սպառնալիքները կարդացողը ներկայացուցիչն է այն պետութեան, որ գլխաւոր պատասխանատուն է «հիւանդ մարդուն» մինչև ցարդ պահպանուելուն: Տարակոյս չկայ, որ ծանրակշիռ այս սպառնալիքները Անգլիան պիտի իրականացնէ, որովհետև այդ կը պահանջեն իր շահերը, և բոլէն յարմարագոյնն է:

Կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ այսքան արմատական յեղաշրջում Անգլիոյ քաղաքականութեան և հանրային կարծիքին մէջ՝ հրաշքի նման բան մըն է: Ի դէպ է յիշել, թէ Թիւրքիոյ «Մէսսուդիէ» պատերազմանաւը, որ անգլիացիք խորտակեցին՝ ծովային պատերազմի մէջ անօրինակ ճարտարութեամբ և խիզախութեամբ, մօտ 40 տարի առաջ «Թայմզի» վրայ շինուած և Կ. Պոլիս ղրկուած էր Թիւրքիան ուժեղացնելու համար ընդդէմ Ռուսաստանի, որովհետև այն ժամանակ Անգլիան կը փառաբանէր Թիւրքը և կանիծէր Հիւսիսի հսկան: Միայն Գլադստոնի մաքուր և ազնիւ խիղճն էր, որ չկրցաւ հանդուրժել Թիւրքի բարբարոսութիւններուն և ամբողջ ույժով բողոքեց և սպառնաց՝ «Թիւրքը պէտք է հեռանայ այն երկիրներէն, զորս քարուքանդ ըրաւ և ապականեց»: Իր այս խանդավառ և ճշմարիտ խօսքերուն համար ամբոխը իր տան պատուհանները կոտրեց: Իսկ այսօր, 40 տարի վերջը, իր մարգարէութիւնը սկսաւ կատարուիլ: Բայց, հազար ափսոս, անթիւ, անհամար զոհեր խլելէ վերջ: «Մէսսուդիէ»ի ընկղմումին պիտի հետևի Թիւրքիոյ խորտակումը:

Իսկ «հիւանդ մարդու» ժառանգութիւնը թէ ինչ ճակատագիր պիտի ունենայ, այդ մասին Անգլիոյ պետական վարիչները և մամուլը լռութիւն կը պահեն: Այդ շատ բնական է Անգլիոյ պէս լուրջ և հեռատես ազգի մը համար: Անոնք չեն սիրեր վառեկները հաշուել նախ քան թխսուիլը: Բայց յարմար ժամուն գիտեն ինչպէս ազդու խօսիլ: Առ այժմ, ինչպէս միւս իր զինակիցները, այնպէս ալ ինքը, իր բովանդակ ուշադրութիւնը և միահամուռ գործունէութիւնը կեդրոնացուցած է խորտակելու Գերմանիոյ կայսերական ույժը և ջախջախելու անոր քառասուն տարիէ ի վեր սնուած ու փայփայած ծրագիրները:

Երբ կը հասնի այդ բաղձալի վախճանը, որ անխուսափելի է, որքան որ ալ պատերազմը անակնկալներով լեցուն ըլլայ, ահա այն ժամանակ, թնդանօթով, սուսերի ծայ-

բով և հարիւր հազարաւոր մատաղ կեանքերու արիւնով ձեռք բերուած արդիւնքներու մասին Նուբար դիւանագիտութիւնը պիտի քաշէ իր ծրագիրները։ Ի շարս միջազգային այլ խնդիրներու, հայկական հարցն ալ պիտի ստանայ իր լուծումը։ Ի հարկէ աւելի խոր և կարեկից ուշադրութեան պիտի արժանանայ Թիւրքահայոց քառասուն տարուան մարտիրոսութիւնը և ջերմապէս պիտի գնահատուի մանաւանդ ներկայ պատերազմին հայոց ընծայած սրբատարօրէն աջակցութիւնը թէ զոհերով և թէ զոհողութիւններով։ Այսքանի համար կրնանք վստահ ըլլալ։

Բայց թող մեզ չշլացնեն ոչ դիւանագէտներու ժպիտները և ոչ ալ Եւրոպայի մարդասէրներու ճառերը՝ թէ այս պատերազմէն վերջ ամենուրեք իրաւունքը պիտի յաղթանակէ և օրինաւոր արդարութիւնը պիտի թագաւորէ։ Ես այն համոզմունքի եմ, որ հայկական հարցը և նման հարցեր դարձեալ պիտի վճռուին մեծ պետութեանց փոխադարձ շահերու տեսակէտով։

Համառօտակի կերպով քննելով քառեակ համաձայնութեան պետութիւններու՝ Թիւրքահայաստանի մասին ունեցած շահերու տեսակէտը և չափը, պիտի տեսնենք, որ Հայաստանը Անգլիոյ համար անտեսական նշանակութիւններու մի վայր չէ եղած իր աշխարհակալութեան շրջանէն դուրս ըլլալուն և գրաւիչ հարստութիւններ չունենալուն համար։ Անիկա հետաքրքրուած էր մինչև ցարդ երկու տեսակէտներով, առաջինը՝ պետական անհրաժեշտութեան տեսակէտով չթողուլ, որ Ռուսաստանը, իր երբեմնի ախոյեանը, տիրանալով Թիւրքահայաստանին՝ սպառնայ Հնդկաստանին։ Երկրորդ՝ մարդասիրական տեսակէտով փորձեր ըրած է մտցնել բարենորոգումներ Թիւրքահայաստանի վեց վիլայէթներուն մէջ։ Հիմնուելով իր այս քաղաքականութեան վրայ և ի նկատի առնելով քաղաքական բարեփոխեալ հանգամանքները (անկէ Արաբիան Միջագետքով Անգլիոյ հովանաւորութեան տակ՝ այլև ինքնավար Հայաստանը—վեց վիլայէթներով—անհրաժեշտութիւն մը չի ներկայացներ իրեն համար)՝ Անգլիան վերջնական յաղթանակի պահուն երկու ընտրութիւն (ալտերնատիվ) կարող է առաջարկել Ռուսաստանին. 1) կամ պարզապէս իբրև նուաճեալ երկիր Թիւրքահայաստանի վեց վիլայէթները կցել իր պետութեան և կամ 2) միացնել Էրզրումէն մինչև Ալէքսանդրէտ այն պայմանաւ, որ պարտաւորուի տեղւոյն պայմաններուն առանձնայատուկ ինքնավարութիւն մտցնել և այդ ինքնավար երկիրը գտնուի երբեակ համաձայնութեան պետութիւններու հրաշխաւորութեան ներքոյ։ Ալտերնատիվի երկրորդ մասի իրականացումով Անգլիան մէկ քարով երկու թռչուն զարկած պիտի ըլլայ. նախ առաւելագոյն չափով գոհացուցած պիտի ըլլայ հայոց պահանջները, երկրորդ՝ Ալէքսանդրէտը չէզոք փոքրիկ պետութեան մը խաղաղ, առևտրական նաւահանգիստը դարձուցած պիտի ըլլայ։

Իսկ Ռուսաստանը, որ գլխաւոր շահագրգռուած պետութիւնն է, աշխարհագրական և անտեսական կրկնակի տեսակէտներով մեծ յոյսեր ունի դրած այս պատերազմին վրայ, իր թափած արեան համար լայն վարձատրութիւն պիտի փնտռէ Թիւրքաց Հայաստանի միացման մէջ, օրպէս նուաճեալ երկիր, եթէ կարելի է Էրզրումէն մինչև Իսքէնդէրուն, օրպէս զի ազատ ելք ունենայ Միջերկրական ծովու վրայ։ Իր պահանջին վերջին մասը ընդդիմութիւններու կրնայ հանդիպիլ նաև Ֆրանսայի կողմէ, քանի որ Հայաստանի այդ մասը ի վաղուց անտի ֆրանսական ազդեցութեան պատկանող շրջան ճանչցուած է և ունի անտեսական մեծամեծ շահեր այնտեղ։

«Մատէն» լրագիրը դեռ քանի մը ժամանակ առաջ տպած յօդուածով մը հետևեալ կերպով կը բաժնէր Թիւրքիոյ ասիական ժառանգութիւնը։

Անգլիոյ թողուլ Արաբիան և Միջագետքը Բաղդադէն ալ վեր դէպի հիւսիս, օրպէս զի Հնդկաստան տանող ճանապարհները իր ձեռքը գտնուին։ Ռուսաստանին տալ Հայաստանը Էրզրումով և Տրապիզոնով, իսկ Ֆրանսային թողուլ Սիրիան և Պաղեստինը։ Իսկ Անգլիան Արաբիայէն և Միջագետքէն զատ՝ իր եգիպտական տիրապետութեան համար անհրաժեշտ կը նկատէ տիրանալ Սիրիոյ և Պաղեստինի գոնէ այն մասերուն, օրոնք սահմանակից են Եգիպտոսին։

Որքան որ ալ իրենց շահերը ներհակ ըլլան և ըստ երևոյթին անհաշտելի, ընդհանուր թշնամիին դէմ կողք-կողքի կռուիլը, միևնոյն իդէալի համար արիւն թափելը բնականաբար եղբայրացուց զիրենք։ Իրենց յարաբերութեանց մէջ չմնաց նախկին սրութիւնը և պետական հակառակորդներու մէջև նախկին կասկածոտութիւնը տեղի տուաւ համեմատաբար փոխադարձ վստահութեան։ Այնպէս որ վերջ ի վերջոյ անոնք ելք հընար պիտի գտնեն Թիւրքիոյ ժառանգութիւնը իրենց մէջ բաժնելու։

Իսկ հայութիւնը ինչ դիրք պիտի բռնէ եւրոպական պետութեանց այս ներհակ, բայց և այնպէս կարգադրուելու կարելիութիւն ունեցող շահերուն հանդէպ, Թիւրքաց Հայաստանի ազատագրութիւնը իր բաղձալի վախճանին հասցնելու համար։

Ահա խնդիրը։

II

Մեր պահանջը ձևակերպելու ժամանակ պէտք չէ մոռնանք անցեալի դասերը, առնվազն պէտք է օգտուինք, օրպէս զի բաղձանքներ Թիւրքաց Հայաստանը կրկին փորձանքներու և աղէտներու չմատնուի։ Հիմնականէ մեր արդար դատին համար արտայայտուած թէր ու դէմ կարծիքներով ոչ ոգևորուինք և ոչ ալ տխրինք։ Անժամանակ ոգևորութիւնը մեր ազգին համար միշտ աղէտաբեր եղած է։ Առանց ցնորքներու հետև վազելու և ուտոպիական բարձրութիւններու վրայ թռչելու, կանգնինք իրական հողի վրայ և դնենք մեր օրինաւոր պահանջը։

Անուրանալի է, որ քաղաքական պայմանները, հայոց հարցի ծագման և զարգացման բոլոր ընթացքին, աւելի նպաստաւոր չեն եղած։ Բայց այսքանը բաւական չէ. պէտք է հասարակական կարծիքն ալ, մանաւանդ Ռուսաստանի, մեր իղձերուն կողմը թեքել, ազատ և անկեղծ լուսաբանութեամբ մեր արդար դատին շուրջ պտտած բոլոր հարցերու, և ապացուցանենք, որ մեր իղձերուն իրականացումէն Ռուսաստանը խրտչելու պատճառ չունի, այլ իր պետական շահերուն ալ զուգընթաց են։ (Ցաւալի է, որ շատ քիչ բան է կատարուած այս ուղղութեամբ)։ Պէտք է ցոյց տանք մեր քաղաքական գիտակցութիւնը և հասունութիւնը համերաշխեցնելով Թիւրքահայոց ազգային շահերը մեր դատին պաշտպան պետութեանց, մանաւանդ Ռուսաստանի շահերուն հետ։

Մեր ազգային պատմութեան մէջ անօրինակ այս եզական պարագային ի յայտ բերենք մեր մտքի գործնականութիւնը համերաշխ հոգւով։

Օրպէս զի մեր պահանջը համազգային ըլլայ և այսուհետև ամեն ոք, ամեն կազմակերպութիւն և բովանդակ մամուլը արտայայտիչը ըլլան միակ համազգային իդէալին, անհրաժեշտ է, ինչպէս որ «Մշակը» ժամանակին մատնանշած էր, Վեհ. Կաթողիկոսի նախագահութեան ներքոյ, պարագաներու ներած չափով և սահմանին մէջ, գումարել պատգամաւորական ժողով, օրուն ներկայարութիւն ունի մասնակցելու Եւրոպայի, Եգիպտոսի, Պարսկաստանի և Ամերիկայի հայութիւնը իր ներկայացուցիչներով։ Անհրաժեշտ է, որ Թիւրքահայութիւնը ի դէմս իր կեդրոնական վարչութեան ունենայ իր հեղինակաւոր ներկայացուցիչները, բայց որովհետև անհնարին է ներկայիս, գոնէ հրաւիրուին Թիւրքահայ այն մտաւորականները, օրոնք կը գտնուին Ռուսաստանի մէջ։

Ժամանակին Հայրիկ ասել մը ինձ կըսէր. «Անցած է բուռն քաղաքականութեան ժամանակը, հիմա նուրբ դիւանագիտութիւն պէտք է»։ Իսկ ներկան այդ նուրբ դիւանագիտութեան պէտքը ևս առաւել կը շեշտէ։ Բարեբաղդաբար հայութիւնը յանձին Պօղոս-փաշա Նուպարի գտած է իր նուրբ դիւանագէտը, որ միջազգային քաղաքական հրապարակի վրայ ունեցած իր բարձր դիրքով և անվիճելի հեղինակութեամբ միակ անձնաւորութիւնն է, որ ունենալով ի ձեռին համազգային ծրագիրը՝ պիտի կարողանայ գործել և առաւելագոյն չափով իրականացնել մեր պահանջները։ Տ. Գ.

Մոսկվա

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 յուլիսի

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ. — Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Ռիգա-Շավէլ շրջանում թշնամու առաջխաղացումը Գրիւնհօֆ-Ժագօրի-Կրուպի զօրաճակատում յուլիսի 6-ի ընթացքում շարունակվեց։

Նէմանից յայնկոյս թշնամին մասնակի յարձակում գործեց մեր գնդերից մինի խրամատների դէմ Սուվալկա քաղաքից դէպի հիւսիս-արևելք, Գլուբօկիյ-Րօվ գիւղի մօտ։

Լոյս յուլիսի 6-ի գիշեր թշնամին բազմաթիւ հրետանիների կրակի պաշտպանութեամբ կարողացաւ գրաւել մի քանի վաշտերի խրամատներ, որոնց մենք խլել էինք նախօրեակին։

Նարէվա գետի զօրաճակատում տեղ-տեղ թնդանօթաձգութիւն է։

Յուլիսի 6-ին կռիւ սկսվեց առաջապահ զօրամասերի միջև։ Նովօգէորգիէվսկ բերդի մարտկոցները յուլիսի 5-ին աջողութեամբ ռմբակոծեցին թշնամու զօրամասերին։

Վիսլայի և Բուգի միջև թշնամին յուլիսի 6-ին զգուշութեամբ մօտեցաւ մեր գրաւած զօրաճակատին։

Բուգի վրա թշնամու յարձակումները Կրիլօվ-Սօկալ ռազմաճակատի վրա շարունակվեցին, ըստ որում Սօկալ շրջանում թշնամին մի փոքր տարածվեց գետի աջ ափում։

Դնէստրի վրա յամառ կռւի մէջ նախկին զօրաճակատում յուլիսի 6-ին մենք ձեռք ձգեցինք նորից 500 գերի և 5 գնդացիր։

ԱՒՍՏՐՕ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 յուլիսի

ՀՌՈՄ.—Գլխաւոր բանակը յայտնում է. Այն ժամանակ, երբ Կապորէտում զարգանում է նպաստաւոր առաջխաղացումը, մեր զօրքերը Գիլոդ Էրբաիի ուղղութեամբ յարձակում գործեցին Մարօնիա կամուրջի մօտի թշնամու դիրքերի վրա և ձեռք ձգեցին երեք զինապահեստ։

Կարնիոյում մենք ձեռնարկել ենք Գէրման բերդի ռմբակոծութիւն և պատճառեցինք նրան խոշոր վնասներ։

Իզօնցոյի սահմանում մեր զօրքերը յամառ կռիւներով առաջանում են շարունակ և երէկ ունեցան լուրջ աջողութիւն։ Վճռական արիւնահեղ ճակատամարտից յետոյ մենք կարող եղանք գրաւել կրկին մեծ տարածութիւն Կարսո բարձրաւանդակի վրա։ Մենք յարձակումներով վերցրինք մի շարք ամրացրված խրամատներ, գերի բռնեցինք 20,000 զինւոր, որոնց թւում 30 օֆիցեր, ձեռք ձգեցինք 6 գնդակացիր, 1500 հրացան և մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք։

Ծովային գեներալ շտաբի պետը յայտարարում է. յուլիսի 24-ից յետոյ աէրօպլանները և նաւատորմը եռանդուն գործունէութիւն ցոյց տուին, երբեմն գտնվելով թշնամու ափերից ոչ հեռու։ Յուլիսի 5-ի առաւօտեան 4 ռազմանաւ մօտեցաւ Կատարօյի ջրին և ռմբակոծութեամբ լուրջ վնասներ պատճառեցին երկաթուղագծին։ Միևնոյն ժամանակ մանր ռազմանաւերը գործում էին Գրավօզի դէմ, ոչնչացնելով այնտեղ մեքենաների պահեստները, զօրանոցները, մի քանի զինւորական շէնքեր և, զօրք հանելով ցամաք, հետախուզումներ կատարեցին Ջիւպանօ կղզում։ Կատարօյի ջրերում թաղնված թշնամու զրահանաւերը դուրս չեկան նաւահանգստից։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 յուլիսի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ. — Պաշտօնական։ Գեներալշտաբի գլխաւոր վարչութեան կողմից։ Աւստրիական 6-րդ զօրաբանակի գերիները յամառութեամբ պնդում են, որ Րավա Րուսկայում գերմանացիք գնդակահարել են 5000 ռուս գերիների և որ եկած զինւորները տեսել են մեծ գերեզմանատուն, ուր թաղված են այդ գնդակահարվածները։

ՀՌՈՄ.— Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ իտալական զրահապատ «Գարիբալդի» յածանաւը պայթել է ականից և ջրասուզվել է գերմանական սուզանաւից Կատարօյի մօտ։

ՑԵՏԻՆԻԷ. — Գացկօյի մօտ վերջին կռիւների ժամանակ գերված աւստրիացի զինւորները յայտնել են, որ սերբ ազգաբնակչութեան դրութիւնը Բօսնիայում, Հերցէգովինայում և չերնօգորական սահմանի վրա սարսափելի է։ Այստեղ լայն կերպով գործադրվում է տէրրօրի սիստեմը։ Սերբ երեխաները տարվել են երկրի խորքը, ուր բանտ են դրված կամ կախաղան բարձրացված։ Վերջին վիճակին են ենթարկվել բոլոր քահանաները և ուսուցիչները։ Իտալիայի՝ պատերազմ յայտարարելուց յետոյ հալածանքները սաստկացան։ Աւստրիացիք ստիպում են աշխատել կանանց, որոնց ամուսիններին կամ եղբայրներին նրանք ուղարկել են իտալական զօրաճակատը։ Սահմանամերձ շրջանում մնացած խաղաղ ազգաբնակութիւնը տառապում է քաղցից։ Գերի չերնօգոր զինւորներին աւստրիացիք ենթարկում են անասելի տանջանքների։ Գերիների ասելով՝ աւստրիացի զինւորների շրջանում դժգոհութիւն է տիրում։

ՍՕՖԻԱ.—Բուլգարական գործակալութիւնը յայտնում է. «Վիէննայի և Բերլինի մամուլը վերջին օրերում տարածում է ամենաֆանտաստիկ տեղեկութիւններ Բուլգարիայում տիրող դրութեան մասին, յայտնելով թէ իբր բուլգարական արքան մեկնում է Աթէնք՝ տեսակցելու յունաց և ռումինական թագաւորների հետ, թէ իբր Գէննադիէվը կալանաւորված է և նոյն իսկ անձնասպան է եղել։ Ֆէրդինանդ արքան երբէք չէ մտածել Աթէնք մեկնելու. ինչ վերաբերում է Գէննադիէվին, նա կալանաւորված չէ, նոյնիսկ չէ գտնվում տարիկանական հսկողութեան ներքոյ և յամենայն դէպս ինքնասպանութիւն չէ գործել։

ՊԱՐԻԶ.—Ռադօսլավօվը յայտնել է «Տանի» Սօֆիայի թղթակցին, որ ներկայումս վարվում են միայն երկու տեսակ բանակցութիւն. քառեակ համաձայնութեան հետ բանակցութիւնները նպատակ ունեն ճշտօրէն ձևակերպելու քառեակ համաձայնութեան պետութիւնների յայտարարութիւնը և պարզելու, թէ Բուլգարիան ինչ է ստանալու հանդէս գալու դէպքում. և Թիւրքիայի հետ բանակցութիւններ վարվում են Թրակիայի երկաթուղագծի առիթով։ Ոչ մի բանակցութիւն բալկանեան դաշնակցութեան վերակազմութեան մասին չէ վարվում։

ԱԹԷՆՔ.—Թագաւորի հրովարտակով պարլամենտը գումարվելու է յուլիսի 21-ին։

ՇՎԵԴԻԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

7 յուլիսի

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Արտաքին գործերի մինիստրի ներկայութեամբ մինիստր-նախագահ Խամմարշէլդը ընդունեց պատգամաւորութեան, որ յանձնեց նրան Վարբէրգում կայացած ընդհանուր շվէդական խաղաղութեան կօնգրէսի բանաձևի բնագիրը։ Այդ բանաձևը ուղարկված է բոլոր պետութիւնների կառավարութիւններին և պարլամենտներին, իբրև արտայայտութիւն չէզոք պետութիւնների կարծիքի։

Մինիստր-նախագահն ասաց. «Խաղաղութեան բարեկամները Շվէդիայում սովորաբար կշտամբում են, որ չէզոքութիւնից դուրս գալը երբէք չէ կարող տեղի ունենալ։ Դրան ոչ ես, ոչ էլ իմ կօլլէգները չենք կարող համակարծիք լինել։ Մենք բուռն կերպով կամենում ենք պահպանել խաղաղութիւնը, մեր պարտականութիւնն ենք համարում բոլոր ոյժերով աշխատել

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՄԱՐԱՆԱՆՑ ԳԵՕԶԱԼ ԱՂԻՆ

(Մի պատկեր շինական կեանքից)

Մարանանց Գեօզալ-Աղին խելօք ու աշխատասէր կին է։ Չը նայած նրա 60-ամեայ հասակին, եռանդն ու դիմացկանութիւնը դեռ ևս թարմ է մնացել նրա մէջ։ Նրա «շէն օջախին» հասած մահացու հարուածները չը թուլացրին, չը վհատեցրին հաստատակամ «Աղուն»։

Գարնան առաջին օրերը սթափեցրին Գեօզալ Աղուն։ Մարանանց խոշոր անտեսութիւնը կենդանացնելու և վերատեղծելու միտքը վաղուց, շատ վաղուց զբաղեցնում և տանջում էր պառաւին։ Բայց ինչպէս։ Ո՞վ նրան օգնութեան կը հասնի։ Նա ծեր վրա կարող է հաստատ յոյս ունենալ։ Ծանրակշիռ հարցեր, որոնց պատասխանելու փոխարէն նա ուղղակի կարկամում էր. միայն արտասուքի խոշոր կաթիլները գլորվելով նրա խորշոմած դէմքի վրա՝ մեղմացնում էին ցաւոտ սրտի յուզմունքը, հոգու անծայր վրդովմունքը։

Քանի քանի անգամ անհամարձակ քայլերով դիմեց մօտիկ ազգականների տներ, տեսաւ «խնամոնց» ու բարեկամներին։ Բոլորի կողմից էլ սրտակից վերաբերմունք, անկեղծ ցաւակցութիւն և ցանկութիւն։ Նրանք էլ թոյլ են ու անոյժ. աշխատաւորներից զուրկ, կարիքաւոր և դրսի «քեօմագին» կարօտ։

Ցասահատ ու ընկճված Գեօզալ-Աղին վերադարձաւ տուն։ Մտաւ գոմը։ Նրա երեսին խփեց խոնաւ ու սառնաշունչ քամի... Մսուրները դատարկ։ Պատերը կիսափուլ։ Հեռու անկիւնում նստած որոճում էին զոյգ եզներ՝ «Մարալն ու Ջէյրանը», Մարանանց անցեալ փառքի ու հարստութեան կենդանի վկաները...

Աղին մօտեցաւ անասուններին, քորեց մէկի մէջքը, շոյեց միւսի ճակատը, ապա բռնեց պոզերից.

— Պոզերիդ մատաղ, թարլան բալէքիս ազիզ ընկերներ, անուշի՜կ եզներ, անտէր ու անմաճկալ մնացինք, հա՞. ուֆ. մէջքս երկու տակ եղաւ խոտ ու դարման մուրալով ու կրելով. ես ա՞ հասանք գարունքին. համա նրանք չեկան. անգուման կորան։ Մնացինք սևաւորս և դուք. մի սաղ տուն էլ լիք քուլփաթ ու բոխէք։ Տեսնենք մենք, ճարա՛ք, ես նեղ վախտ մի բանի էլա պէտք կը գա՞նք. մի գործ էլա կարանք գլուխ բերէ՞լ թէ ոչ...

Դուրս եկաւ գոմից։ Անցաւ «չարդախով», մտաւ մառանը։ Ընկաւ դէս ու դէն։ Ամբարները դատարկ, դոնահան ու տեղահան եղած. չուալներն այս ու այն կողմ թափված։ Դիմացի անկիւնում դրված են «յաւլցուք դանի» ահագին տակառները։

Գեօզալ Աղին դիմեց դէպի անկիւնը։ Կանգնելով ոտի ծայրի վրա՝ առանձին զգուշութեամբ նայեց տակառների մէջ. մէկի տակին երևաց բաւականաչափ ցորեն։ Ուրախութեան վայրկենական ժպիտ անցաւ նրա դէմքով։

— Էս լաւ ա, բացականչեց Գեօզալ-Աղին մի առանձին բաւականութեամբ,—մեր սերմնահատն էլա ճարվեց. բեխանց բերնեցն եմ կտրել. վնաս չը կայ. թող էս էլ մեր հանդաբաժին ըլի։

Ուրախ տրամադրութեամբ և արագ քայլերով վերադարձաւ հացատունը։ Հարսներն ու թոռները շրջապատեցին «Աղուն»։ Ընտանեկան խորհրդակցութիւնը սկսվեց։ Նա պարզեց ամենքին իրան տանջող միտքն ու նպատակը։

— Պիտի վարեմ, պիտի բեջարեմ. ինչ անենք թէ կնիկարմատ եմ, «մազերս երկար, խելքս կարճ», որ կոնեբումս ղուաթ, ձեռներումս հարաքեաթ քիչ կայ, սրտումս պակա՞ս ա ղայրաթ։ Ցաւն Աստուծն է դարկել. ամենքն էլ խարավվում և փոթոթվում են. կարա՞նք ձէն հանել, բան ասել։ Սովին ու նեղութեանն մեծերս որ դիմանանք, կարա՞նք էս անլիզու, քեօրփա բեխանց մեղքի տակ ընկնել։ Չէ, մի ձեռով մեր հայրական հողի դօշին կպչենք, միւսով Ամենակալի փէշից կախվենք, բալքի մեզ խղճայ... Չէ, պիտի վարեմ, պիտի բէջարեմ... բա ընչացու եմ, էնա գնամ ճրտս քար կապեմ, ջուրն ընկնեմ. հա՛ղ մեր գլխին, հա՛ղը...

Գեօզալ-Աղու առաջարկն անցաւ։ Հարսներն ու թոռները միաձայն ու միախորհուրդ յայտնեցին իրանց պատրաստականութիւնն՝ օգնել Աղուն, ինչով էլ որ լինի...

Գարնանաբեր օրեր։ Ձիւնը հալվեց, հողը չորացաւ ու փափկեց։ Սկսվեց վար ու ցանքսը։

Գեօզալ-Աղին հաստատ է իր որոշման։

Մի պարզ օր, արևածագից առաջ, Աղին զարթնեց, կամացուկ վեր կացաւ, լուա ու զգույշ հագնվեց, աղօթք մրմնջալով լուացվեց և ապա մօտեցաւ իր մեծ թոռան, Աղասու անկողնուն։

— Աղասի, ա՛յ Աղասի, ջանի՜դ մատաղ, վեր կաց. Ակին չարդ տանի. վեր կաց, հանդ գնանք. «երկան հողը» պիտի վարենք. դու ես իմ քեօմակչարն ու ճրպատւոլը, դէ, վեր կաց, շուտ...

Աղասին զարթնեց։ Աչքերը մի քանի անգամ բաց ու խուփ արեց. կոպերի վրա շուռ ու մուռ եկաւ։ Ցանկարծ վեր թռչելով տեղից՝ սկսեց հագնվել...

Այդ միջոցին տատը շտապեց դուրս։ Լուծն ամրացրեց սայլին, խոտ դրեց վրան, արօրը կապեց, դուրս հանելով եզները գոմից՝ քշեց լծի մօտ։

— Հօ՜, հօ՜, Մարալ, հօ՜, հօ՜, Ջէյրան... գլխովդ պտոյտ գամ... ուսերիդ մատաղ... հօ՜, հօ՜, լծի եկ, լծի՛, գնանք հանդ, վար անենք, վա՛ր...

Մի քանի րոպէ անց՝ Գեօզալ-Աղին նստած սայլի վրա, իսկ Աղասին էլ ամլին՝ անցնում են գիւղի հրապարակով...

Նրանց հետևում է գեղջուկ «չթւորների» սայլերի երկար շարանը։

— Արա՛, արա՛,—կամացուկ ձայն է տալիս մի չթւոր իր ետևից եկողին.—Գեօզալ-Աղուն տեհա՞ր. էս ծեր ա սէլ ու բարխանով վազում։ Հա՛, գլխի ընկայ, վարելու ա գնում, հանդւոր ա դառել։ Խեղճ, նաճար պառաւ. խարաբ տղաներից ինչ խաբար. խարաբ ձեռեցը կը գա՞յ, ուժը կը պատէ...

— Արմնալու և զարմանալու ինչ կայ,—պատասխանում է նոյն տոնով միւսը,—Գեօզալ-Աղուն նոր ե՞ս ճանաչում։ Մեր կնանոց նման բաշարմաս ու թուլասիրտ չը կարծես, հա. մի իգիթ տղամարդ արժի։ Բա՛, ինչա մտքովդ անցկենում։ Մի սաղ տուն խիզան ծեմ ուսմուսին թողա. իմ ու քո նման քեասիբ հրեանի, թէ մեր չէն ու բոլ գեղի։ Մեր ճարը կտրվել ա. գեղի ծուխը... խալխը մոլորվել, իրանց գլուխներին են թակում... Լաւ ա անում, շատ լաւ. թամբալի ու անբանի աչքն էլ ա հանում... Շատ կնանիք կան. ջանը սաղ, ղուաթը տեղը, համա ձեռները խաչած սպասում են, որ գեղը վեր կենայ, նրանց հաւարին հասնի, քեօմակ անի... Գեղը թող քեօմակ անի. ծով չի ուզում. ծով ա հակառակ, համա խալխին ուժ ու ճար ծով կը տայ. էն վախտը վաղուց ա անցել, որ «գեղը վեր կենար՝ գերան կը կտրէր»... Աշխարհիս ցաւը մեզ պակա՞ս դիպաւ. էլ կարա՞նք քոմովի հանդ դուրս գալ, անճարներին օգնի, ուրախացնի...

* * *

Իրիկնամուտ է։ Դաշտերը կամաց-կամաց նօսրանում են ու ամայանում։ Դէպի գիւղն են ձգվել հանդւոր սայլերի շարանները։

Գեօզալ-Աղին էլ է նրանց մէջ. յոգնած ու թուլացած, բայց սովորականից աւելի աշխուժ, աւելի գոհ. խորշոմած դէմքը ժպտուն և բարեհամբոյր։

Նա անչափ բաւական է առաջին օրվայ աշխատանքից. արտի մի մասն արդէն վարած է. մի երկու օր էլ, և նրա սերմացուն պահ կը տրվի հողին։

Նրան հետևում է Կարօ-Ջիվլին. այս գարնան նա էլ մաճկալ է. նրա զաւակներից երկուսը գնացել են պատերազմ. նա էլ իր ընտանիքի միակ աշխատաւոր սիւնն է։

— Բարի աջողում, Գեօզալ-Բիքիր...

— Բարին արևիդ, Կարօ-ախպէր։

— Ջօրանմա, լաւ ես անում, շատ լաւ. իգիթ կնիկ ես, ես իմ Աստուծը։ Երանի մեր գեղի կնանիք քու սրտի ու ղայրաթի կէսն ունենային. էլ ծով կը տար մեզ պակասութին... Էս սև օրերին էլ ծով ա հարցնում ահել ու ջահել, հարս ու աղջիկ, բեխայ ու քեօրփա։ Մեր սաղ հանդ ու հանդաստանը, լծկան ու կթան մեր ուսմուսին ա թողած. մենք պիտի մեր օջախների կրակը թէժ պհենք, խէր ու բարաքեաթն անպակաս անենք, որ բալքի երկնաւորի աչքը մեզ վրա քաղցրանայ, էս զուլումն աշխարհից վերանայ, մեր աչքի լոյս, ազիզ բալէքն էն արնոտ ծովից եա դառնան անցաւ ու անդարդ. էլ մէկից հողին կը կպչեն, իրանց պապական գործին կենան։ Մեզ հլւորներիս էլ իրանց ձեռքով գերեզման դնեն. մեր հոգեհացը բաժանեն, պատարագն անեն բոլ ա...

— Հա՛, հա՛, Կարօ-ախպէր, բերնիդ մատաղ, իմ մուրազս էլ հէնց էդ է. իմ սիրտս էլ հէնց էդ ա ուզում... Երազումս էլ թառլաններիս եմ տեսնում, նրանցով խնդրում. նրանց գնացած ճամբին մատաղ... Ա՜յ ախպէր, մի բան հարցնեմ, դուզ ասա. խարաբ մեր ազիզներ ետ կը գա՞ն. խարաբ նրանց երեսը մին էլ կը տեսնե՞նք...

— Կը տեսնենք, Գեօզալ-բաջի, կը տեսնենք, ողորմած է Աստուծը...

Հանդւորների ծայրը հասաւ գիւղը։ Մթնշաղը եկաւ ու ծածկեց ամենքին... Սայլերի ճռռոցն աստիճանաբար խլացաւ գիւղի փողոցներում։

Репортеръ

այդ ուղղութեամբ, բայց մենք ի նկատի ունենք նաև այն պատահականութիւնները, որոնց գոյութեամբ Շվէդիան անկարող կը լինի խաղաղութիւն պահպանել։ Թէ ինչ պատահականութիւններ կարող են լինել՝ շատ պատճառներով ներկայ րոպէին չէ կարելի ասել. կարելի է ասել միայն, որ բացի թշնամու ներս խուժելուց մեր աէրութեան սահմանները, գոյութիւն ունեն նաև այլ դէպքեր, համարեա համազօր դրան։ Ցոյս ունեմ, որ այդօրինակ քաղաքականութիւնը հզօր աջակցութիւն կը գտնէ շվէդ ժողովրդի բոլոր շրջաններում։ Ես հաւատում եմ, որ խաղաղութեան կողմնակիցները եւ, շատ քիչ բացառութեամբ, իսկապէս համակարծիք են մեզ հետ։ Վերջին ժամանակ շատ խօսվեց այն վտանգի մասին, որ առաջ է գալիս պատերազմի շուրջը առաջ եկած խօսակցութիւններից։ Դա իսկապէս վտանգաւոր է, եթէ դրանից հետևեցնում են, թէ Շվէդիան պատերազմ է ցանկանում։ Բայց նոյն չափով վտանգաւոր կը լինէր մի քանի շրջաններում ստեղծել այն կարծիքը, թէ Շվէդիան անպայման կամենում է չէզոք մնալ և որ այդ պատճառով նրա հետ կարելի է վարվել ցանկացածի պէս»։

Բոլոր լրագիրները ողջունում են Խամմարշէլդի ճառը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Պարիզում հիմնվել է ժուռնալիստների հակագերմանական միջազգային միութիւն, որ նպատակ ունի պայքարել պրուսական միլիտարիզմի դէմ, որ սպառնում է քայքայել եւրոպական ժողովուրդներին։

◆ Գերմանիայում թռուցիկներ են տարածված, թէ հոկտեմբերին լրանում է Հոհենցոլլէրնների դինաստիայի 500-ամեակը, որի առիթով Վիլհէլմը ծրագրել է տանել նոր մեծ յաղթանակ։

◆ Անգլիական լրագիրների ասելով, դրութիւնը Սերբիայում ներկայումս աւելի բաւարար է, քան պատերազմի ամբողջ ընթացքում էր։ Սանիտարական վիճակը լաւ է, սպասվում է առատ բերք։

◆ Շվէյցարիայում Հէնրիխ Սենկէվիչի նախագահութեամբ հաստատված լեհական յանձնաժողովը մինչև այժմ հանգանակել է 2 միլիոն ռուբլի։

◆ «Vorwarts»-ում տպված է գերմանական սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութեան կօմիտէտի բողոքը կենսական մթերքների գների թանկութեան դէմ։

◆ Գերմանացիք նոր երկաթուղի են կառուցանում Կալէի ուղղութեամբ, որով փոխադրվելու են այն զօրքերը, որոնք պէտք է ճեղքեն ֆրանսիական զօրաճակատը։

◆ Ամերիկացիք մեկնում են Աւստրիայից և դիմում են դէպի Իտալիա։

◆ Իշխան Հօհենլօէն յանձնել է Բրատիանուին և Ֆէրդինանդին Վիլհէլմի պահանջը՝ պահպանել դաշնակցական պայմանագիրն առանց ակտիվ կերպով հանդէս գալու։

◆ Անգլիայում սեպտեմբերից սպասվում է պարտադիր զինւորական ծառայութիւն։

◆ Բուկովինայում ռուսները, ստանալով օգնութիւն, վերսկսել են առաջխաղացումը։

◆ Վերջին շաբաթում գերմանացիք Լիբլինի վրա ձգել են 40 ռումբ, սպանվեցին 3 և վիրաւորվեցին 7 մարդ։

◆ Գերմանացիների փորձերը Արգոններում՝ ճեղքելու ֆրանսիական զօրագիծը՝ վերջնականապէս պարտվեցին։

◆ «Н. В.»-ի ասելով, գերմանացիք անպայման կամենում են անցնել Նարեւով, բայց դիմադրում են մեր զօրքերը։ Մեր դրութիւնը կայուն է։ 60 վերստ բռնող զօրաճակատը այժմ բռնում է 30 վերստ։ Հակառակորդի ձեռքումն է միայն Կրասնօստաւը, որ զուրկ է տակտիկայի նշանակութիւնից։ Խօլմ տանող խճուղին դեռ մեր ձեռքումն է։ Գուչվայի և Բուգի միջև տարած մեր յաղթութիւնը ահագին նշանակութիւն ունի։ Պէտք է իմանալ, որ զօրաճակատը ճեղքել կարելի է միայն այն ժամանակ, երբ լիակատար հանգստութիւն պահպանվի երկու զօրաթևերում։ Իսկ այստեղ հէնց հակառակն է նկատվում։

◆ «Рѣчь»-ը նկատում է, որ անդրվիսլեան զօրաճակատում մեր դրութիւնը բաւականին մխիթարական է և անմիջական վտանգ Վարշավայի շրջանին չէ սպառնում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐԻՑ ԵՆՔ ՑԻՇԵՑՆՈՒՄ

Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիս ապաստանած բոլոր փախստականներին անխտիր պահպանում և խնամում էր քաղաքային կենտրոնական նպաստից մասնաժողովը, որի գործավարութիւնը գտնվում էր «Մշակի» խմբագրութեանը կից, որովհետև յիշեալ մասնաժողովի նախագահն է «Մշակի» խմբագիր-հրատարակիչ Հ. Առաքելեանը։

Մի քանի ամսվայ իր գործունէութիւնից յետոյ՝ վերոյիշեալ քաղ. մասնաժողովը համարեա դադարեցրել է նպաստներ տալը, ի նկատի ունենալով որ ռուսի փախստականները վերադարձել են իրանց տեղերը, ինչպէս նաև այլ ազգութիւններին պատկանող փախստականներից մի մասը։ Միւս կողմից մասնաժողովի՝ նպաստ տալու դադարեցումը պայմանաւորվում է միջոցների բացակայութեամբ։

Իսկ ինչ ստացվեց հետևանքում. այն, որ մի խումբ հայ արկածեալներ ամեն օր բաղխում են «Մշակի» խմբագրատան դռները և, ուղղակի անօթի, հաց և բնակարանի վարձ են խնդրում։ Այդ խնդրատուների մեծ մասը ծերունի կանայք, կոյր ադամարնիկ և երեխաներ են։

Պարզ է, որ այդ տնանկների պահպանութեան պարտականութիւնն ընկնում է հայ բարեգործական հաստատութիւնների վրա։

Հայ Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը մանաւոր նպաստներ չէ տալիս դժբաղդաբար՝ իրան նպատակ դրած լինելով օգնել աղէտեալ ազգաբնակութեանը բուն երկրում, այն է՝ Թիւրք. Հայաստանի ազատագրված մասերում։

Ուրեմն միակ հաստատութիւնը, որ մնում է և պարտաւոր է արձագանք տալ անօգնական մնացած հայ փախստականների աղերսանքին, դա Հայկական Կենտրոնական Կօմիտէն է և կամ Կ. Հ. Բ. Ընկերութիւնը։

Ցաւ ի սիրտ պիտի ասել, որ այդ մարմինը կամ մարմինները չեն օգնում իրանց դիմող փախստականներին և, նախկին սովորութեամբ, ուղղակի դուրս են անում խեղճ խնդրատուներին։ Դեռ թողած այն հանգամանքը, որ Բարեգործ. Ընկ. անմիջական պարտաւորութիւնն է օգնել առ հասարակ տնանկներին և կարիքաւորներին, նոյն Ընկերութեան ճիւղը կազմող Կենտրոնական Կօմիտէտը---ինչպէս և ինքը Կ. Հ. Բ. Ընկերութիւնը—հէնց գաղթականներին օգնելու համար ժողոված ունի խոշոր գումարներ և դեռ սրտառուչ կոչեր է ուղղում հայ ժողովրդին և նուէրներ պահանջում։ Չէ որ ժողովուրդը տալիս է իր լումաները ոչ թէ նրա համար, որ Կենտրոնական Կօմիտէն կամ Բար. Ընկերութիւնը ամսուր պահեն կամ շատ-շատ ձեականի համար հարիւր կարիքից միայն մէկի համար չնչին գումար բաց թողնեն, այլ իսկապէս աշխատեն բաւարարել ծով կարիքը իրանց ձեռքի տակ եղած միջոցներից։ Եթէ այդ միջոցները սպառվեն, հայ ժողովուրդը նորից կը տայ։ Այս տարրական ճշմարտութիւնն անհասկանալի է մնում մինչև օրս Հայկական Կենտ. Կօմիտէի անդամներին։

Ե.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Գ. Աւշարեանի թաղումը

Բագու, 4 յուլիսի

Չը նայած որ Գ. Աւշարեանի մարմինը տեղս էր հասել յունիսի 30-ի գիշերը, սակայն հանդիսաւոր թաղումը տեղի ունեցաւ ամսիս 2-ին, հինգշաբթի օրը։ Սգերթին մասնակցում էր ստուար թւով հասարակութիւն՝ բաղկացած մեծ մասամբ հանգուցեալի ազգականներից և ընկերներից։ Դագաղը իրանց ուսերի վրա էին տանում հանգուցեալի ընկերները։ Կային թանգարժէք պսակներ։ Նուագում էր զինւորական երաժշտական խումբը։ Ցուղարկաւորութեանը մասնակցում էին նաև զինւորներ՝ վերջին րոպէին զինւորական պատիւ տալու համար։ Անգամ ազգականների աչքերից չէր հոսում սովորական արցունքի և ոչ մի կաթիլ։ Ամենքը համակված էին մեզ համար հասկանալի ընդհանուր վշտով և մորմոքով. ամենքի սրտերը արտասվում էին չոր արցունքով, որ առաւել խեղդող է ու հոգեմաշ... Կէս ճանապարհին թէև դագաղը դրվում է դիակառքի վրա, սակայն սգերթը դարձեալ իր սովորական յամր քայլերով է դիմում դէպի հանգուցեալի վախճանական կայանը, օթեանը՝ որ այս անգամ զուրկ է իր սովորական յաւիտենական խաղաղութիւնից, այլ դրա փոխարէն՝ վրդով է ու խռով...

Նուիրված իր ազգի ազատագրութեան գործին, ռուս-գերմանական ռազմաճակատում ստացած վէրքից ապաքինվելով՝ ողբացեալ Աւշարեանը իր հոգու ամբողջ կորովով տանում է նրա՝ իր ազգի ազգայ բաղդը երկնող և դարբնող արիւնոտ դաշտը իր բաժին հարուածը տալու հայի խորտակվող տառապանքին և ընդգրկելու այդ տառապանքի փլատակների վրա շառագունելու պատրաստվող հարազատ ազգի արդար դատի և բարօր վիճակի արշալոյսի առաջին շողքը...

Աւաղ, նա կարօտ մնաց այդ արշալոյսի առաջին ցոլքի ընձեռող հոգեկան հաճոյքին և դեռ լիովին չիջեցրած իր բողոքախառն հարուածը պատմական թշնամու գլխին, իր կեանքի ամենավառ, պայծառ և յուսատու օրին՝ նախախնամութեան անպարտ վճռով՝ գնաց ստուարացնելու ազատութեան ուղիով անցած հայ նահատակ հերոսների շարքը...

Հողը՝ որ ծածկել է մարմինդ, նահատակ և ազնիւ հոգու տէր հայ, թող թեթև լինի... Թող հոգիդ անդորրութիւն ընդգրկի քո խռովեալ օթեանում և մշտնջենական խաղաղութեան փարի, որովհետև ողջ հայութիւնը ծառացած է «մեծ անարգանքի» դէմ՝ շարունակելու գործերից ամենավսեմը, որի կիսաճամբին ընկար դու անդաւաճան հերոսի մահով...

Այո, սկսված արդար գործը շարունակվում է... համոզվիր և ննջիր խաղաղութեամբ...

Միսակ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Պետական Դումայի անդամ Մ. Պապաջանեանից ստացվել է հետևեալ հեռագիրը քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեանի անունով. «Ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան ֆրակցիան յանձնարարեց ինձ ներկայացնել առայժմ ընդհանուր գծերով Կովկասում զեմստվօ մտցնելու նախագիծը։ Իմ հրաւէրով կայացած խորհրդակցութիւնը Դումայի մի քանի անդամի մասնակցութեամբ որոշեց շարունակել աշխատանքը ինտենսիվ կերպով։ Այդ հարցի առիթով ցանկալի է ընդունվել, որպէսզի կովկասեան բոլոր պատգամաւորները դիմեն Կովկասի փոխարքային միջնորդելով շուտով ներկայացնելու օրէնսդրական կարգով օրինագիծ՝ զեմստվօյի մասին։ Խորհրդակցութեան մէջ բացակայում էին կովկասեան պատգամաւորները՝ ոմանք շտապով մեկնելու, ոմանք էլ անյետաձգելի գործով զբաղված լինելու պատճառով, բայց ցանկութիւն յայտնեցին մասնակցել մերձաւոր օրերում։ Դումայի բոլոր անդամները հրաւիրվում են Պետրօգրադ գալ մինչև յուլիսի 10-ը, երբ կարելի կը լինի մանրամասնօրէն պարզել ֆրակցիայի վերաբերմունքը դէպի օրինագիծը։ Հաւատում եմ Դումայի մեծամասնութեան նպաստաւոր վերաբերմունքին։ Խնդրում եմ ուղարկել քաղ. դումայի, 4-րդ քաղաքային համագումարի և զինւորա-արդիւնաբերութեան խորհրդակցութեան որոշումները, որոնք պատճառաբանում են Կովկասում զեմստվօ մտցնելու միջնորդութիւնը։ Ցետագայում կը հաղորդեմ նոր տեղեկութիւններ, որպէսզի համերաշխ ջանքերով կարելի լինի իրականացնել վաղուց հասունացած բարենորոգումը, որի անյետաձգելիութիւնը ակներև է»։

◆ Սրէկ Պօկրօվսկի տանը առիթով ուղղափառ հոգևորականութիւնը Լէօնիդ եպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ պատարագ մատուցեց միսիօներական եկեղեցում՝ ռուս զօրքերին յաղթութիւն պարգևելու համար։ Միևնոյն նպատակով պատարագ մատուցեց Ալէքսանդր Նէվսկիի անուան զինւորական մայր տաճարում Վրաստանի էկզարխ Պիտիրիմ արքեպիսկոպոսը։ Տաճարի բակում մաղթանք կատարելուց յետոյ, սկսվեց եկեղեցական թափօր, որին միացաւ նաև միսիօներական եկեղեցուց դուրս եկած թափօրը։ Միացեալ թափօրը դիմեց դէպի Հաւլաբար, ուր հրապարակի վրա տեղի ունեցաւ համաժողովրդական մաղթանք։

◆ Մոսկվայում յուլիսի 11-ին կայանալու է կարևոր համագումար, ուր մշակվելու են միջոցներ՝ մաքառելու այն սոսկալի թանգութեան դէմ, որ ներկայումս առաջ է եկել մասամբ պատերազմի պատճառով, մասամբ արհեստականապէս Ռուսաստանի համարեա բոլոր քաղաքներում։ Թիֆլիսի կողմից քաղ. վարչութիւնը պատգամաւոր է ուղարկում յիշեալ համագումարին ձայնաւոր Ա. Բաբեանին։ Բացի Բաբեանից, համագումարին ներկայ է լինելու Մոսկվայում գտնվող իշխ. Ա. Բեհբութեանը։

◆ «К. Сл.» թերթը հաղորդում է. «Հայկական Կենտր. Բիւրօն Բագուի Հայկական Կօմիտէի նախագահ Ա. Ղուկասեանին ուղարկել է հետևեալ հեռագիրը. «Խնդրում ենք ձեզ անձամբ և ձեր ներկայացուցչի միջոցով արտայայտել Հայկական Կենտրոնական Բիւրօյի անունից խորին ցաւակցութիւն ... դրուժինայի հրամանատար Աւշարեանի ընտանիքին։ Նա ընկաւ հերոսի մահով, կռուելով մեր ընդհանուր հայրենիքի և հայրենի ժողովրդի ազատագրութեան համար։ Կիրակի օրը Բիւրօն նշանակել է հոգեհանգիստ հերոսի յիշատակին»։

◆ Հաղորդել էինք, որ համառուսական քաղաքների միութեան կողմից փոխադրվեց Թիֆլիս 200,000 ռուբլի տեղիս բաժանմունքի համար։ Այդ գումարից Թիֆլիսին յատկացված է 125 հազար ռուբլի։ Ալէքսանդրապոլին 30,000 ր., Եկատերինօդարին 15,000 ր., Վլադիկավկազին 15,000 ր., Գօրիին 5000 ր. և Սարըղամըշին 30,000 ր.։ Մնացած գումարը պահվում է իբրև պահեստ։

◆ Առ 7-ն յուլիսի Թիֆլիսի սուր վարակիչ հիւանդանոցում գտնվում էին քութէշով հիւանդ 14 հոգի, բծաւորով 5, ծաղիկով 17, փորհարինքով 5 և դիզենտերիայով 5։

◆ Այսօր նշանակված է Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը, որին կարող են ներկայ լինել և կողմնակի անձինք։ Զբաղմունքի առարկան է «Կովկասում զեմստվօ մտցնելու հարցը», որ բանախօսելու է Ալիբեգեանը։

◆ Ժողովրդական Տանը կօօպերացիայի գործնական կազմակերպութեան մասին արդէն դասախօսում է Բէլօուսօվ։ Ինչ կասկած, որ բոլոր դասախօսութիւններին լինում է ամեն անգամ հետաքրքրվողների մեծ թիւ։

◆ Լրագիրները յայտնում են, որ Վրաց Դրամատիկական Ընկերութեանը կից կազմված է մի մասնաժողով, իրաւաբաններից բաղկացած, որոշելու համար թէ ում գոյքը, որ մնացել է Ակակի Ծերեթելիի մահից յետոյ, պէտք է համարել հանգուցեալի անձնական սեփականութիւն, և ում անցել է-նրան ըստ ժառանգութեան։

[illegible]

◆ Ընդգծելով զեմստվօյի ահագին աշխատանքը ներկայ պատերազմում, «Р. В.»-ն գրում է. «Զեմստվային հաստատութիւնների բացակայութիւնը մանաւանդ զգալի եղաւ Կովկասի համար, որ հեռու է ընկած հասարակական կեանքից և մօտ է գտնվում պատերազմին»։ Մատնանշելով, որ Կովկասում զեմստվօ մտցնելու հարցը առաջին անգամը չէ յարուցվում, լրագիրը ասում է, որ չքանում են այն պատճառաբանութիւնները, թէ Կովկասը պատրաստված չէ և այլն։ Ստաւրօպոլի, Օրէնբուրգի և Աստրախանի նահանգներում զեմստվային հաստատութիւնները մտցնելուց յետոյ, այդպիսի պատճառաբանութիւնները վերանում են»։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ «Р. Сл.»-ին Պետրօգրադից հեռագրում են, որ սխալ է այն լուրը, թէ Պետ. Դումայի նստաշրջանը տևելու է միայն մի շաբաթ։

◆ Կաբինէտի փոփոխութեան առիթով «Н. В.»-ն ասում է, որ այդ վերակազմումը կը դիւրացնէ Պետական Դումայի և կառավարութեան միացեալ աշխատանքը։ Անկասկած, վերակազմութիւնը կարտայայտվի ոչ թէ անուններ փոփոխելու մէջ, այլ գործունէութեան փոփոխութեան մէջ։

◆ Մոսկվայի գործարաններում սկսել են աշխատել ուսանողներ։

◆ Բարեգործական վիճակախաղի երկրորդ նուագի տոմսերից 100,000 ր. շահատոմսը պատկանում է Մոսկվայի նահ. վանքերից մինի ծերունի աբեղայ Նիկիֆօրին, որ արդէն մեկնել է Պետրօգրադ գումարը ստանալու։

◆ «Б. В.»-ն հաղորդում է, որ Խվօստօվի հետ բանակցութիւններ վարվում էին՝ արդարադատութեան մինիստրի պաշտօնը ստանձնելու մասին դեռ մայիսի կէսերից։ Խվօստովի թեկնածութիւնն առաջարկեց Գօրէմըկինը։ Աչքի ընկնող սենատորները, որոնց հետ խօսել է «Б. В.»-ի աշխատակիցը, մատնանշում են, որ Խվօստովի աշխարհահայեացքները չեն տարբերվում Մանուխինի աշխարհահայեացքներից։ Խվօստովը կողմնակից է համբերող լինել դէպի օտարի կարծիքը և հաւասար վերաբերմունք ցոյց տալ դէպի բոլոր ազգութիւնները։ Նոր մինիստրը պաշտպան է ընտրողական սկզբունքին բոլոր դատական հաստատութիւնների մէջ։ Պետական Խորհրդում Խվօստովը պատկանում է աջակողմեանների խմբակին, բայց վերջերս նստում էր այդ խմբակի ձախակողմեանների հետ։

◆ Լուրերի համաձայն, արդարադատութեան մինիստր Շչեգլովիտովը շարունակելու է իր պրօֆեսօրական գործունէութիւնը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

Վ. ՏՕՏՕՄԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

III

Մեծ Բրիտանիայի սպառողական ընկերութիւնների մասին վերջացնելուց յետոյ՝ շնորհալի լէկտորը անցաւ Եւրոպայի միւս պետութիւնների մէջ ծաղկած սպառողական ընկերութիւններին. այսպէս՝ Շվէյցարիայի, Դանիայի, Գերմանիայի, Բէլգիայի, Ռուսաստանի, Ամերիկայի և այլն։ Դրանցից իւրաքանչիւրի մասին խօսեց համառօտ կերպով։ Սկզբունքն ու պատճառը ամեն տեղ համարեա նոյնն է եղել, ինչպէս երևաց այդ՝ դասախօսի ասածներից. միայն միջավայրերի պայմանների զանազանակերպութիւնը նրանցից մի քանիսին հարկադրել է շեղումներ անել ռօչդէլեան տիպի սպառողական ընկերութիւնից։ Ի հարկէ նրանցից իւրաքանչիւրն արտահանել է այն, ինչ որ կարողացել է տալ իր բնակած երկրամասը։ Օրինակ՝ Դանիան արտահանում է կարագ, ձու և այլն, մանաւանդ կենդանիներ (գլխաւորապէս կովեր) և մարգարիտ։ Շվէյցարիան՝ կաթ, իւղ, միս, կարագ և այլն։

Գլխաւոր շեղումները ռօչդէլեան տիպից հետևեալներն են, որոնք իրանց հերթին նպաստում են կօօպերացիայի զարգացման սահմանները ընդարձակվելուն։ Այդ տեսակէտից առաջին տեղը բռնում է Բէլգիան։ Այնտեղ ընկերութեան անդամներին արգելվում է շատ փայ վերցնել և զուտ արդիւնքի մի մասը յատկացվում է սօցիալիստական պարտիայի համար։ Այդպէս են վարվում նաև միւս ընկերութիւնները։ Ընկերութեան միջոցները գործելով ուրիշ հիմնարկութիւնների, իրանք զրկվում են կազմակերպչական-տնտեսական այնպիսի հնարաւորութիւններից, որոնց շնորհիւ կարելի է միայն գոյութիւն պահպանել։ Ընդհակառակը՝ Բէլգիան, եթէ այդպէս չը վարվի, կարող է ստեղծել մեծ արդիւնաբերական միջոցներ, որոնք զուգէ տան նրան առաջնակարգ տեղը որպէս այդպիսին։ Մի քանի անհաջող փաստերից յետոյ՝ բէլգիական սպառողական ընկերութեան համար, դասախօսը յայտնեց նաև իր կարծիքը, որ աննպատակայարմար է այդ տիպը և ոչ յանձնարարելի։ Բանը նրանումն է, որ անդամների բաժինը խլելով և յատկացնելով քաղաքական նպատակների, օրինակ՝ սօցիալիստական համագործակիցներին, դրանով այս վերջինների և բանւորների միջև եղած կօնֆլիկտները գոնէ յարդարվէր, բայց դա էլ չի լինում։ Այնպէս որ Բէլգիան կօօպերացիայի վերաբերմամբ արած իր ուղղումով աւելի վնասեց նրան։

Որպէս շեղվողներ կան նաև հետևեալները. Շվէյցարական (Բազէլ) տիպը, որ անդամներին վճարում է գոյացած արդիւնքից, բաժինները ոչնչացնում է, որոնք անկախ են ընկերութեան կապիտալից։ Բացի դրանից՝ բազէլեան տիպը ունի մի ուրիշ ուշագրաւ և անկասկած օգտակար տարբերութիւն ռօչդէլեանից. դա այն է, որ մուծված փողի մի մասը յատկացվում է պահեստի ֆօնդին, որ բաժնեկապիտալից երկու և կէս անգամ շատ է լինում։ Այստեղ անդամները անսահման պատասխանատու են իրանց բաժնի համար։ Դանիականը աւելի գիւղատնտեսական բնաւորութիւն ունի։ Այդ բանում սակայն Ունգարիան գերազանցում է Դանիային՝ իր մեծաքանակ երկրագործական գործիքներով և մեքենաներով։

Մի այլ շեղվող տիպ է համբուրգականը (Գերմանիա)։ սա շեղվում է նրանով, որ մինչև 40% ապառիկից գոյացած շահն է միայն տալիս, մնացածը պահում է որպէս պահեստի ֆօնդ՝ անդամների նեղ օրի և խնայողական սնդուկի համար։

Ի լրացումն աւելացնենք նաև Վիէննայի սպառողական ընկերութեան տիպը, որի բոլոր անդամները սօցիալ-դեմօկրատներ են, որոնց մեծաքանակութիւնը առաջ բերեց վարչութեան արիստօկրատական եղանակ, այսինքն լիազօրների ժողով՝ հետևեալ եղանակով։ Ընկերութեան ընդհանուր ժողովը կազմվում է ոչ թէ բոլոր անդամներից (տեղ չը լինելուն համար, ինչպէս Եւրոպայի մի շարք սպառողական ընկերութիւնները), այլ ընտրված պատգամաւորներից։ Իւրաքանչիւր 100 հոգուց մէկն է ընտրվում որպէս պատգամաւոր. բայց իւրաքանչիւր քաղաքամասում հրաւիրվում են առանձին ժողովներ, ուր քննվում է նախագիծը և ընտրվում պատգամաւորներ։ Մեծ սպառողական ընկերութիւնները միայն այդ եղանակով կարող են խուսափել խլրտումներից, քաշքշուքներից ու անախորժութիւններից, որոնք անխուսափելի են բոլոր անդամներից կազմված ընդհանուր ժողովներում։

Վերոյիշեալ տիպերից միայն դանիականն է, որ իր շեղումով (ռօչդէլեանից) կարելի է նպատակայարմար և յանձնարարելի համարել այն կողմերի համար, ուր սպառողական ընկերութիւնը աւելի գիւղատնտեսական բնոյթ է կրում. այդ տեսակ երկիրներից է Ռուսաստանը։

Բացի սպառող ու արդիւնաբերող կօօպերատիվ ընկերութիւններից՝ վերջերս առաջ եկան հասարակութեան բարձր խաւերում նաև այնպիսի միութիւններ, որոնց նպատակը ոչ թէ առևտուրն է, այլ առողջապահական և դաստիարակչական պայմաններ ստեղծելը բոլոր գնորդների համար և ընդհանրապէս դաստիարակելը նրանց սպառողական կարողութիւնն ու գիտակցութիւնը։ Այդ միութիւնները կոչվեցին «սպառողների դաշնակցութիւն»։

Բարձր դասակարգի մէջ այդ միտքը զարթեցնելու պատիւը պատկանում է ամերիկացի Ժօզեֆին Լօուէլին, որին քաղաքացիք սուրբ էին անուանում։ Նա լինելով հարուստ՝ օգնում էր բանւորների ընտանիքներին՝ գործադուլների ժամանակ։

Նա իրան կուսակիցներ շահելուց յետոյ՝ մշակեց հետևեալ կանօնները, որոնք պիտի հասցնէին նրան և իր կուսակիցներին իրանց վերջին նպատակին և որոնք մինչև օրս ծառայում են որպէս ձեռնարկ-ուղեցոյց բոլոր նման դաշնակցութիւնների համար։

Սպառողը պարտաւոր է իւրաքանչիւր օր հաշիւ տալ իրան՝ թէ իր արած գործերի և թէ արած գնումների հետևանքի մասին։

Սպառողը պատասխանատու է վարձված բանւորի ծանր վիճակի համար։

Ըստ որում սպառողի պարտքն է ծանօթանալ, թէ ինչ պայմաններում են արդիւնաբերված իր գնած ապրանքները, և պահանջել, որ նրանք լինեն բանւորի համար տանելի և նրան արժանաւորապէս ապրելու հնարաւորութիւն տուող։

Մի շարք այդպիսի կանօնների հետ Լօուէլը սահմանեց, որ ժողովրդին յայտնվեն այն բոլոր կանանց անունները ու հասցէները, որոնք պատրաստ են զոհողութիւններ անելով իրանց բանւորների վիճակը բարելաւել։

Այդ միտքը իրագործելու համար հնարեցին «սպիտակ ցուցակներ», որոնք ուրիշ բան չէին, բայց եթէ ձրի րէկլամներ զանազան բարեխիղճ ֆիրմաների։

Նախ քան «սպիտակ ցուցակի» գործադրութիւնը մշակեցին այն պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են «լաւ ֆիրմա» կոչվելու։ Ահա նրանցից գլխաւորները։

«Նման աշխատանքների վարձատրութիւնը պիտի լինի հաւասար. ամենաքիչ աշխատավարձը մէկ կնոջ համար շաբաթական 6 դոլլարից ոչ պակաս։ Աշխատանքի սկիզբը առաւօտեան ժամը 8-ից մինչև երեկ. 6-ը, շաբաթվայ հանգստի մէջ կէս օր հանգիստ՝ չը հաշուած տօն օրերը։ Երկու ամիս էլ տարվայ մէջ արձակուրդ։ Աւել աշխատանքի վարձատրութիւն։ Ճաշի, հանգստութեան և աշխատանքի սենեակներն առանձին և առողջապահութեան բոլոր պահանջներին համապատասխան պիտի լինեն։ Տիրոջ և բանւորի միջև մարդավայել յարաբերութիւն և այլն»։

Ահա այդ պայմաններով և կանօններով ղեկավարվելով (ժամանակի ընթացքում եղել են բարեփոխութիւններ յանձնարարների միջոցով) ամերիկական կանանց դաշնակցութիւնները ստեղծել են շատ բարենպաստ մի միջավայր, ուր ոչ միայն սպառողները,

[illegible]

[illegible] Հայկակ

ՄԱՄՈՒԼ

[illegible]

մոտ, և միաժամանակ զինքը նախագահ կանոնանէ հայկական պատուիրակութեան։

Այս հեռագրին ինչ-ինչ մասերը քիչ մը մութ գտնելով՝ Պօղոս Նուպար հեռագրաւ Վեհ. Հայրապետին հարցուց, թէ ո՞րոնք են ազգ. պատուիրակութեան միւս անդամները և ինչ հիման վրայ պիտի պաշտպանուի ազգային դատը։

Վեհ. Հայրապետը փութաց պատասխանել, որ ազգ. պատուիրակութեան անդամները նոյնը պիտի մնան, ինչ որ էին հայկական բարենորոգմանց հետապնդման առեն, այսինքն Եւրոպայի առաջնորդ գեր. Գէորգ եպիսկ. Ութիւճեան, Պօղոս փաշա Նուպար, Եագուպ Արթին փաշա և տիար Յարութիւն Մոսդիչեան, բոլորն ալ Թիւրքահայ։ Իսկ հայկական դատը պաշտպանուելու է ինքնավարութեան հիման վրայ։

«Բոլորն ալ Թիւրքահայ» պարբերութիւնը բացատրութեան կը կարօտի։

Բարենորոգմանց խնդրոյն առեն, Պօղոս փաշա Նուպար պահանջած էր, որ Թիւրքահայ դատին ներկայացուցիչներն ամէնքն ալ Թիւրքահայ ըլլան, որպէսզի քաղաքադիւանագիտական խմբծանքներու տեղի չտրուի։ Արդ, Վեհ. Հայրապետը ուզած է իր վերոյիշեալ հեռագրով շեշտել, որ այս անգամ ևս այդ սկզբունքը պիտի յարգուի համաձայն պատճառներով, որով ազգային պատուիրակութեան մէջ ռուսահայ չպիտի գտնուի։

Պօղոս փաշա Նուպար շնորհակալ մնաց Վեհ. Հայրապետին այս երկրորդ հեռագրէն և փութաց պատասխանել, թէ կատարելապէս համաձայն է ու քիչ օրէն Եւրոպա կուղևորի։

Ն. վսեմութիւնը անհատական հեռագիր մըն ալ ստացաւ դօքտ. Զավրիէվէն, որ այս պահուս Լօնդրա կը գտնուի։

Յարգելի դօքտորը կիմացնէ այդ հեռագրով, թէ ինքը յատկապէս Եւրոպա մեկնած է Ն. վսեմութեան հաղորդելու ինչ-ինչ կարևոր տեղեկութիւններ և այս մասին տեղեկագիր մը պատրաստելու ձեռնարկած է։ Դօքտ. Զավրիէվ կը յաւելու, թէ ինքզինքը բոլորովին Ն. վսեմութեան տրամադրութեան տակ կը դնէ և պատրաստ է իր աշխատակցութեան բաժինը բերելու։

Պօղոս Նուպար փաշա հեռագրաւ շնորհակալութիւն յայտնեց դօքտ. Զավրիէվին և իմացուց, թէ ամսոյս 4-ին Եւրոպա կը մեկնի։

Մեկնումէն երկու օր առաջ, Ն. վսեմութիւնը Թիֆլիսի Կեդրոնական Յանձնաժողովէն ստացաւ յոյժ փաղաքշական հեռագիր մը, որով ջերմ համակրանք կը յայտնուէր փաշային գործունէութեան և միևնոյն առեն Թախանձագին կը խընդրուէր անմիջապէս Եւրոպա մեկնիլ և հայկական դատին պաշտպան կանգնիլ։

Պօղոս Նուպար փաշա հեռագրաւ շնորհակալութիւն յայտնեց Թիֆլիսի Կեդր. Յանձնաժողովին և իմացուց, թէ արդէն ինքը որոշած է քիչ օրէն մեկնիլ։

Պօղոս Նուպար փաշա ուրբաթ օր հրաժեշտ առաւ Ն. բարձրութիւն սուլթանէն, բրիտանական ներկայացուցիչ սըր Հէնրի Մաքմահոնէն և Եգիպտոսի զինուորական իշխանութեան պետ զօրավար Մաքսուէլէն։

Նորին վսեմութիւնը, մեկնելէ առաջ, երկար և յոյժ շահեկան տեսակցութիւններ ունեցաւ քաղաքական և զինուորական կարևոր անձնաւորութիւններու հետ։

Իսկ Կահիրէում հրատարակվող «Journal du Caire» թերթը նոյն հարցի առիթով որպէս լուր հաղորդել էր հետևեալը.

Պօղոս Նուպար փաշային ընկերանալու են Հայոց Կաթողիկոսի կողմից նշանակված երկու ուրիշ պատուիրակներ, որոնք ուղղակի Ռուսաստանից Եւրոպա են մեկնելու, որպէսզի միանան Նուպար փաշային։ Անկասկած՝ հայ ազգի այս երեք հեղինակաւոր ներկայացուցիչները գերազանց մի գործ ունեն կատարելու՝ ի նըպաստ նահատակ հայ ժողովրդի։

Արտատպելով «Journal du Caire»-ի հաղորդած յիշեալ լուրը՝ Եգիպտոսի «Յուսաբեր» թերթը իր կողմից աւելացնում է, թէ այդ երկու պատուիրակներն են բժ. Զաւրիէվ և Յակոբ Ղուկասեան, «որոնք արդէն Լօնդօն հասած են»։

Իսկ Բոստոնում հրատարակվող «Հայրենիք» թերթը, «Journal du Caire»-ի հաղորդած լուրն ու «Յուսաբերի» պարզաբանութիւնը արտատպելով՝ իր կողմից աւելացնում է հետևեալը.

Իբր լրացուցիչ լուր աւելցնենք, որ, մեր ներքին լուրերուն համաձայն, Պօղոս փաշա բանակցութեան մէջ էր Ազգային Բիւրոյին հետ անոր գործունէութեան համընթաց գործունէութեան մը հետևելու համար։ Երևի Պօղոս փաշա ըմբռնելով վայրկեանին կշիռն ու Ազգային Բիւրոյի դերը՝ եկած է այն հասկացողութեան թէ՝ Ազգային Բիւրո և պատուիրակութիւն պէտք է զուգընթաց երթան, և այդ խըմբ լացի հասկացողութեան արդիւնքն է, որ Կաթողիկոսը դօքտ. Զավրիէվի և պ. Յակոբ Ղուկասեանի պէս երկու յայտնի գործիչներու հետ կը կազմէ պատուիրակութիւն մը, որմէ շատ բան կակնկալուի։

Ամերիկայի Ֆրեզնօ քաղաքում վերջերս նոր լոյս տեսնել սկսած «Նոր Կեանք» անուն թերթը, գտնելով որ հակասութիւններ կան յիշեալ անձերին յանձնված պաշտօնների վերաբերմամբ հաղորդված տեղեկութիւնների մէջ՝ շատ իրաւամբ բացագանչում է՝

«Ասոնցմէ ո՞ր մէկին հաւատ ընծայենք...»

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 4 յուլիսի

«Մշակը» (Թիւ 142) հետաքրքրական յօդուած մը ունէր իր չորրորդ էջին մէջ «Հայ կաթոլիկ» ստորագրութեամբ։ Արդուինի, Արդանուչի և այլ տեղերու ցաւալի դէպքերէն բազմաթիւ փախստական, անօգնական գիմեցին Թիֆլիս, ինչպէս նաև այլուր։ Բնական է, որ անմիջապէս ընդհանուր ժողով գումարուեցաւ, և Թիֆլիսի հայ-կաթոլիկ համայնքը՝ բացի միանուագ նուէրներէ՝ յանձն առաւ նաև ամսավճարներով թեթևացնել տեղւոյս գիմող Թշուառ գաղթականաց վիճակը. և այդ գործը յանձնուեցաւ ժամանակաւոր յանձնաժողովի մը։ Հայ-կաթոլիկաց առաջնորդական կառավարիչն ևս հրաւիրաթղթեր ղրկեց Ռուսաստանի զանազան քաղաքներ, որպէսզի բոլոր հայ-կաթոլիկներն ևս մասնակցին այս սուրբ գործին, հետզհետէ յանձնելով եկած նուէրները յանձնաժողովոյն։ Անցան առնուազն ամիս և յօդուածիս հեղինակը կը հարցնէ, թէ ինչու մինչև ցարդ տեղի ունեցած չէ հաշիւներու քննութիւն, որպէսզի հասարակութիւնը գիտնայ, թէ որքան դրամ ստացուած է և ինչ բանի ծախսուած է. կերևի թէ մի քանի անգամ դիմումներ եղած են և ապարդիւն մնացած են. քանզի «շշարշով վարագոյրի ներքև պահուած են ստացածի քանակը, տեղը և ուր ծախսելը»։

Ահա պատասխան։

Յօգուտ փախստական կարօտ գաղթականաց ստացուած դրամական նուէրները կարելի է երկուքի բաժնել. Նախ այն դրամը, զոր Ռուսաստանի զանազան քաղաքաց հայ-կաթոլիկներն ղրկած են առաջնորդական կառավարչին։ Երբ առաջնորդական կառավարիչը հայ-կաթոլիկ ծխատէր քահանայից գրեց դրամահաւաք կատարել, այդ զանազան վայրերը գիտէին միայն, թէ Թիֆլ. հայ-կաթոլիկ համայնքն ևս ըստ կարեաց կաշխատի, բայց չէին գիտեր, թէ կազմուած է մասնաւոր յանձնաժողով այդ գործով զբաղելու համար։ Արդ՝ կը հարցնեմ. առաջնորդական կառավարչի հրամանաւ և անուամբ գումարուած դրամին վերաքննիչն և հաշուատեսը դուք էք արդեօք, մի հայ-կաթոլիկ, և ձեր մի քանի համախոհներն. sutor ne supra crepidam. Կարող էր առաջնորդական կառավարիչն անշուշտ իր հոգևոր կառավարութեան անդամներու միջոցաւ տրամադրել այդ ստացուած գումարները յօգուտ հայ-կաթոլիկ գաղթականաց. սակայն նա յանձնեց յանձնաժողովոյն։ Ուրեմն նա է այս գումարին վերաքննողն և կարող է համար պահանջել անկէ գերագոյն իշխանութիւն մը, որպէս է փոխարքայի դիւանատունը կամ ընդհանրապէս պետութիւնը։ Բայց դուք ձեր հնացած սուրին կը դիմէք. «մենք ժողովուրդը իր տուածների հաշիւը չպիտի իմանայ»։ Բայց դուք, պ. հայ-կաթոլիկ, որու անուամբ կը պահանջէք հաշիւ, երբ տեղւոյս հայ-կաթոլիկ համայնքը կամ Ռուսաստանի ո՛ր քաղաքի հայ-կաթոլիկ համայնքը լիազօրած է զձեզ վերաքննիչ մարմին հոգևոր բարձր իշխանութեան վրայ։ Ծաղրելի բան։ «Ժողովուրդ» կըսէք, բայց այս բառը շատ լայն ճանապարհ մէ։ Մինչև ցարդ ժողովրդեան և մանաւանդ մեր հայ ազգի տունը քանդողն արդեօք մի քանի ինքնակոչ անձինք չեն, որոնք իրենց ամեն ըրածը կը վերագրեն ժողովրդեան. յանուն ժողովրդեան կը գործեն շատ անգամ միմիայն իրենց շահերը կամ անձնասիրութիւնը յառաջ տանելու համար, թէկուզ ժողովուրդը տուժելու ըլլայ։ Կը բաւէ յօդուած մը գրել յանուն ժողովրդեան, այլ ևս կը կարծեն երկինք և երկիր իրար անցնել։

Գանք այժմ Թիֆլիսի մէջ հանգանակուած դրամին, ըլլայ ամսավճարներով, ըլլայ միանուագ նպաստներով։ Այո, Թիֆլիսի հայ կաթոլիկ համայնքը լիովին իրաւունք ունի իմանալու և քննելու հաշիւները։ Սակայն մինչև ցարդ հաշիւ պահանջողներն եղած են գրեթէ տասն անձինք. մինչ մեր հասարակութեան թիւը գրեթէ 1700-ի կը հասնի։ Մայիսի մէջ ոմանք մերժեցին ամսականը վճարել, բայց այս «ոմանք», հինգ անձինք են 91 վճարողներու մէջ։ Բայց ինչու չկարողացանք արդեօք այն գրեթէ տասն անձանց իսկ փափագը գոհացնել։ Ասոնք նախ պահանջեցին ընդհանուր ժողով։ Աւա՜ղ, հարկադրուած եմ, ցաւը ի սրտի, թեթև վարագոյր մը բանալ մեր հայ-կաթոլիկ հասարակութեան առջև, որպէսզի ճշմարտութիւնը յայտնուի։ Ժողով մը կը գումարուի ընդհանրապէս, երբ գիտակից մարդիկ մոտեցու փոխանակութեամբ և լրջօրէն կը մտածեն հասարակութեան զարգացումը և օգտակար արդար միջոցներով յառաջացնել։ Լուրջ և գիտակից անձինք, կըսեմ, դա ամենուն իսկ յայտ է։ Սակայն երբեմն ամենալուրջ կէտեր քննելու համար գիտէք արդեօք որպիսի ցաւալի պատկեր կը ներկայացնէ ժողով մը, երբ ոմանք ժողով կուգան խառնակութիւն յարուցանելու դիտմամբ, և հետևաբար ժողովոյ մէջ երբ միմիայն հայհոյանքով և նախատինքով պատասխան կը տրուի, երբ կըքոտ և բռունցք ցուցնելով կը խօսուի, կամ երբ ներկայ եղող անձանց մէջ ոմանք հազիւ երկու ոտքի վրայ կը կենան գինւոյ զօրութեան ներքև, risum teneatis amici! Ո՛հ, չեմ գիտեր թէ արդեօք ի՛նչ հաճոյք պիտի զգայ Թիֆլիսի հայ կաթոլիկ համայնքը այսպիսի գովելի տուեալներով ժողով գումարել, մանաւանդ պատերազմի ժամանակ։

Երբ ժողովն անկարելի համարուեցաւ, պահանջեցին այդ «ոմանք»՝ հաշիւը պարզել լրագրի միջոցաւ։ Սակայն յանձնաժողովն առ այժմ յարմար չդատեց, խոստանալով որ պատերազմէն վերջ, ամսավճարները դադրելով, անմիջապէս թէ ընդհանուր ժողովով և թէ մամուլի միջոցաւ մանրամասն հաշիւ պիտի ներկայացնէ հասարակութեան։ Եւ մինչ այդ՝ յանձնաժողովն յայտնեց, թէ հաշուատետրերը միշտ ժողովրդեան տրամադրութեան ներքև են, և իւրաքանչիւր ոք կարող է քննել զանոնք։ Արդ՝ կը հարցնեմ, թէ արդեօք մեր համայնքէն ունէ անձ հաշիւ պահանջա՞ծ է ինձմէ և մերժում ստացած։ Կարծեմ ո՛չ։ Նոյն իսկ երբ հանդիպի առիթն, այլ քաղաքաց հայ-կաթոլիկաց առջև կը պարզեմ միշտ հաշիւները. կարող են վկայել Նալբանդեան յարգելի եղբարք, երբ յունիս 16-ին իրենց հանգուցեալ քրոջ Թաղման առթիւ 25 ռ. նուիրեցին փոխանակ պսակի։ Բայց այդ «ոմանք» յայտնեցին, թէ չեն ուզեր դիմել քահանային՝ խնդրելու համար հաշիւները. պատճա՞ռը. անոնց հարցուցէք։

Մեր յարգելի հասարակութեան ցուցնելու համար, թէ մեր կողմանէ բարի կամք չի պակսիր, կը յայտնեմ, որ տարուայ կէսը նոր լրանալով՝ փութով ամենուն առանձին ընդհանուր հաշիւ կը ղրկուի։ Առանց անոր ևս դիւրին է ըմբռնել, թէ ինչ բանի կը ծախսուին ամսավճարներն, որոնք գրեթէ 200 ռ. են ամիսը։ Երեք մանճակալներ կը պահուին վճարելով 116 ռ., մնացած 80 ռուբլին հազիւ բաւական է տեղս ժամանող բազմաթիւ գաղթականաց պիտոյքներն հոգալու։ Արդեօք դուք, հայ կաթոլիկ, որ հաշիւ կը պահանջէք, հարցուցա՞ծ էք մինչև ցարդ Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան, վաճառականաց հիւանդանոցին, կամ Կարմիր Խաչի ընկերութեան, թէ արդեօք մանճակալի ծախսն անընդհատ կը հոգացուի՞։ Արդեօք տեղս եկող և տեղէս մեկնող բազմաթիւ գաղթականաց մի անգամ և եթ հարցուցա՞ծ էք, թէ նպաստ ընդունա՞ծ են։ Ուրեմն ինչու հրատարակել, թէ ամեն ինչ կը վարագուրենք։ Գիտէ՞ք, պ. հայ կաթոլիկ, որո՞նք են վարագուրողները։ Անոնք, որ յօդուած կը հրատարակեն առանց անուան ստորագրութեան. անոնք, որ կիրակի օրերը ճայնաւորի ժամանակ միշտ իրար ականջին կը փափսան. անոնք, որ գաղտ երկպառակութիւն կը սերմանեն ժողովրդեան մէջ. անոնք, որ գաղտնի ժողովներ կը կազմեն, ուր միայն 10—12 անձինք կը մասնակցին, հրաման ունենալով խօրին լռութիւն պահել անցուդարձի վրայ. անոնք, որ դաւաճանութեան և մատնչութեան սև գործերով կը զբաղին. վերջապէս անոնք, որ ամեն պախարակելի և ստոր միջոցներու կը ձեռնարկեն՝ օրինաւոր իշխանութիւնը տապալելու համար։ Աւա՜ղ, կարծէք որ խեղճ հայ ազգի ճակատագիրն ըլլայ, որ մենք մեր ձեռքովն իսկ մեր ամենանուիրական հաստատութիւնները քանդենք և գործոց զարգացման արգելք ըլլանք։

Այսքանը բաւ ըլլայ այս անգամ. կարծեմ թէ մեր Թիֆլիսի հայ կաթոլիկ հասարակութիւնը ի բաց առեալ վերոյիշեալ «ոմանք», վաղուց ծանօթ է մեր համայնքի անձանց հետ. և լիայոյս եմ, որ լուրջ գիտակցութեամբ և իր բնածին ազնուութեամբ պիտի շարունակէ գաղթականաց սուրբ գործը, ի պարծանս և յօգուտ կրօնից և ազգին։

Ժող. հայ կաթոլիկաց Թիֆլիսի
Մ. վ. Աբգարեան

Ժամանակաւոր խմբագիր՝ Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ
Հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բաքու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	8 ժ. 5 ր.	երեկ.
	» Բօրժօմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	8 ժ. 11 ր.	առաւ.
	Բօրժօմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 Թ.
(Պուշկին, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
«606»-ի եւ «914»-ի Ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերարուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$9^1/_2$—2 ժ. ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբար ձուիթին և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—114

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՈՒԽՈՒՄԻ շրջանի դպրոցների համար հարկաւոր են
Ուսուցիչներ և Ուսուցչուհիներ
Պայմանները առաջադրել հետևեալ հասցէով՝
Сухумъ, книжный магазинъ «ПРОМЕТЕЙ».
Ուսումն սկսվելու է օգոստոսի 20-ին։
(հ. կ.) 456. 4—1

Զարչուլէի հայոց եկ.-ծխ. միդասեան (երեք բաժ.) դպրոցի համար հարկաւոր է փորձված
ՈՒՍՈՒՑԻՉ,
որը աւանդելու է ըստ ծրագրի բոլոր առարկաները բացի ռուսերէնից, և պատրաստելու է եկեղեց. երգեցիկ խումբ։ Տրվում է 700 ռ. ռոճիկ և դպրոցին կից մի սենեակ առանց վառելիքի։ Ուղարկել վկայականների պատճէնները, յիշելով՝ որտեղ են պաշտօնավարել։
Դիմել հոգաբ. նախագահ՝
Գրիգոր ք. Տէր-Գրիգորեանցին
452. 3—2

ՍՈՒԽՈՒՄԻ „Պրոմէթէյ“ Գրախանութը
յայտնում է ի գիտութիւն ծովափնեայ հայ ազգաբնակչութեանը և դպրոցական հաստատութիւններին, որ առաջիկայ ուսումնական տարվայ համար ունի հայերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուներով դասագրքեր, նաև դպրոցական ամեն տեսակի պիտոյքներ։ Դիմել՝ Сухумъ—«ПРОМЕТЕЙ».
(ս. մ.) 457. 3—1

Ծախվում են
1) «ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ ՑԱՒԵՐԻ ԲԺՇԿԱՐԱՆ» նկարներով, բազմաթիւ խորհուրդներով և բէջեպտներով։ Անհրաժեշտ գիրք և պարզ ու հասկանալի գրված ամեն մի չափահասի համար. բազմաթիւ նախազգուշութեան կանոններ տրիպէրով և այլ ցաւերով չը վարակվելու համար։ Գրքի մէջ կայ նաև սուր և խրոնիքական տրիպէրի և բժշկութեան մասին, բէջեպտներով։ Գինը 50 կոպ.։
2) «ՓՈՐՁԱՆՔՆԵՐԻ ԱՌՋԵՒՈՒ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», ամեն տեսակ պատահական փորձանքներ, հիւանդութիւններ, թունաւորութիւններ և նրանց շուտափոյթ օգնելը։ Բազմաթիւ տնային դեղեր և խորհուրդներ։ Շատ պարզ ու հասկանալի լեզուով։ Ամեն մարդու անհրաժեշտ գիրք գրպանի համար, և ամեն մարդ կարող է մեծ օգնութիւն հասցնել թէ իրան և թէ ուրիշներին։ Գինը 30 կոպ.։
3) «ՇԻԾԱՂԻ ՏԿԶՈՐ» ամենալաւ և ծիծաղաշարժ անեկդոտների ու սրախօսութիւնների ժողովածու։ Ծիծաղաշարժ ակնօրի պատկերը գրքի երեսին։ Գինը 20 կ.։
Այս երեք գրքը միասին պահանջողներին
ՁՐԻ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԵՄ ԻԲՐ ՆՈՒԷՐ
երկու հետևեալ գրքերը. 1) «Ոնկարմատի շալվարը» ծիծաղաշարժ վօդըվիլ չափահասների համար (գինն է 20 կ.), 2) «Րաֆֆի» պատկերով (գ. 10 կ.)։
Գրքերի գինը և ճանապարհի ծախս 20 կոպ. առաջուց ուղարկել անպայման պէրէվօդով։ (Մարկաներ չը դնել նամակներում, հակառակ դէպքում պատասխանատու չեմ ոչ մի կերպ)։ Հասցէ՝ Тифлисъ. Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г. Есаянцу.
(հ.կ.) 311. 100—18

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
Յօգուտ «Մշակի» ֆօնդի
հետևեալ գրքերը.
1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.
2) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
3) ԿԱՅԵՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Ալ. Առաքելեանի » — 50 կ.
4) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յոբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալմանախ) 1 ր.
5) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.

ՏԵԽՆԻՔԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ
ԻՆԺԵՆԵՐ
Տ.Ա. ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ
Բագու, Կրասնովօդսկայա փ. տ. Աւան-Իւզբաշեանցի։ Հեռախօս № № 23-49, 23-50
Առաջարկում է ամբողջ Կովկասի և Պարսկաստանի համար խսկապէս ԴԻԶԵԼ շարժիչներ (մօտօրներ) յայտնի ԿՕԼՕՄԵՆՍԿԻ ընկ. մեքենայագործարանից։
Հօրիզօնական անգլիական շարժիչներ, (մօտօրներ) «ԿՐՕՍԼԷՅ» ընկերութեան մեքենայագործարանից «Դիւրացրած Դիզել» սիստեմի, որ գործ է ածվում նաւթի բոլոր տեսակներով. նաւթի ծախսն է մի ժամում ամեն մի ույժին $^1/_2$ ֆունտ կամ 200 գրամմ։
Գազային շարժիչներ, որոնք բանում են թէ բնական և թէ գեներատորային գազով։
Ջրհան և ջրմուղ մեքենաներ (նասօսներ)։
Ջրի շարժիչներ (տուրբինաներ)։
Սառոյց պատրաստող մեքենաներ «Ֆէնիկս» ընկ. գործարանից։
Ամեն տեսակ էլեքտրական մեքենաներ և պիտոյքներ յայտնի «Դինամօ» ընկ. գործարանից։
Երկրագործական մեքենաներ՝ լոկոմօբիլներ, ցորեն մաքրող մեքենաներ, տրակտօրներ և այլն՝ յայտնի ամենայն ամերիկական «ԿԷՅՍ» (Case) ընկեր. գործարանից։
Մեծ ճանապարհի վրա աշխատելու համար ԱՒՏՕՄՕԲԻԼՆԵՐ նոյն ամերիկական «ԿԷՅՍ» (Case) ընկերութեան գործարանից։
Վերոյիշեալ տեխնիքական գրասենեակը իր վրա է վերցնում զանազան գործարաններ սարքել և գործի գցել իր միջոցներով՝ ինժեներներով և վարպետներով։
Դիմել՝ Баку, Техническая Контора Т. А. БУДАГЯНЦЪ.
Արտասահմանից՝ Bacou (Russie) Bureau Technique T. A. Boudaguian, Ingénieur
(հ.կ.) 551. 150—112

174. 0—31
ПРИ ГОНОРРЕѢ
въ острой и хронической формѣ, а также ея послѣдствіяхъ съ громаднымъ успѣхомъ примѣняется испытанный въ теченіе долгихъ лѣтъ препаратъ
„АРМАТИНЪ“ А. Я. АКУЛІАНЦА
для внутренняго употребленія. „Арматинъ“ совершенно безвреденъ для организма и одинаково успѣшно примѣнимъ къ мужчинамъ и женщинамъ. При употребленіи „Арматина“ не требуется никакихъ спринцеваній, промываній, прижиганій, бужированій и т. п.
ПРЕДОСТЕРЕЖЕНІЕ. „Арматинъ“ А. Я. Акуліанца вызвалъ на рынкѣ разнаго рода грубыхъ и вредныхъ для организма поддѣлокъ, а потому просятъ г.г. покупателей быть особенно осторожными при покупкѣ и требовать „Арматинъ“ только А. Я. Акуліанца съ этикетомъ бѣлая ромашка. Цѣна 1 кор. 1 р. 75 к. Продажа въ аптекахъ по рец. вр. Аптекамъ, аптек. складамъ, лечебницамъ и пр. лечебн. учрежд.—скидка на главн. складѣ А. Я. АКУЛІАНЦА. Москва, Уланскій п. 21.
(հ. կ.)

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.